

SUKUPOLVIEN VÄLINEN VUORO- VAIKUTUS VANHUSPALVELUIDEN VOIMAVARAKSI

Ideoita ikäihmisten perhehoidosta

Sirpa Mäkinen

Opinnäytetyö
Lokakuu 2012
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaali-
työn vaihtoehtoiset ammat-
tiopinnot

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaalityön vaihtoehtoiset ammattiopinnot

MÄKINEN, SIRPA

Sukupolvien välinen vuorovaikutus vanhuspalveluiden voimavaraksi
Ideota ikäihmisten perhehoidosta

Opinnäytetyö 53 sivua, joista liitteitä 8 sivua
Lokakuu 2012

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia ikäihmisten perhehoidon kontekstista käsin keinoja, miten sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta saadaan voimavaroja vanhuspalveluihin. Ikäihmisten perhehoito on hoitajan omassa kodissa tapahtuvaa hoivaa, jota kehitetään aktiivisesti yhdeksi palveluvaihtoehdoksi laitos- ja kotihoidon välimaastoon. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä valtakunnallisen Perhehoitoliitto ry:n kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa kartoitettiin kymmenen ikäihmisten perhehoidon kehittäjän/ vastuuhenkilön ajatuksia sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävästä työorientaatioista ja –käytännöistä sekä tarvittavista kehittämistoimista. Tutkimuksen teoreettisina lähtökohtina esitettiin näkökulmia yhteisöllisyyteen ja voimaantumiseen. Tutkimuksessa oli vaikutteita sosiaalityön käytäntötutkimuksesta ja kehittämistoiminnasta. Empiirinen tutkimusaineisto muodostui viidestä teemahaastattelusta ja viidestä Elomake-vastauksesta. Aineiston analyysissä käytettiin rinnakkain aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, joissa kerättyä kokemustietoa peilattiin ja jäsennettiin teoreettisten käsitteiden avulla. Tuloksia verrattiin myös Englannissa toteutettavan aikuisten perhehoidon (adult placement, shared lives) toimintamalleihin ja terminologiaan.

Tutkimustuloksina esitetään erilaisia kehittämisideoita, joilla sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta voitaisiin saada tulevaisuudessa voimavaroja vanhuspalveluihin. Ne on koottu voimauttava perhe, toimiva yhteisöllisyys ja vaikuttava kehittäminen – käsitteiden alle. Tarvitaan mm. iäkkäiden aitoa kuulemistä, omaisyhteistyön syventämistä, rohkeutta ottaa lapset ja nuoret luontevalla tavalla mukaan hoivayhteisöjen arkeen, koulujen, järjestöjen ja asukasyhdistysten muodostamia tukiverkkoja ja päätöksentekoa, joka tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien palvelukonseptien kehittämistä.

Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää sukupolvinäkökulman vahvistamiseen vanhuspalveluissa, mutta niistä voi löytää ideoita myös laajemmin perhe- ja yhteisöperusteisten hoivapalveluiden kehittämiseksi Suomessa. Lisäksi tutkimuksen antia voi hyödyntää opetustyön sisältöjen kehittämisessä eri kouluasteilla. Tulokset antavat tukea ikäihmisten perhehoidon erityispiirteiden kuvaamiseen, valmennussisältöjen kehittämiseen ja asiakaskokemusten tutkimiseen.

Asiasanat: sukupolvet, vuorovaikutus, vanhuspalvelut, perhehoito, kehittäminen

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree programme in Social Services
Case Management and Social Work

MÄKINEN, SIRPA:

Intergenerational dialogue as a future resource for the geriatric services
Ideas from the foster care of older people

Bachelor's thesis 53 pages, appendices 8 pages
October 2012

The aim of this thesis was to examine from the context of foster care of older people how intergenerational dialogue can provide resources for the geriatric services in the future. The foster care of older people takes place at private homes. It is a growing service alternative between home and institutional care. The thesis was implemented closely together with Finnish Federation of Foster care Associations.

Ten development and management workers of foster care of older people were asked in this qualitative study to describe orientations, practices and ideas for developing intergenerational dialogue. The theoretical underpinnings were communality and empowerment. This thesis was influenced by practical research and development of the social work. The empiric data was based on five thematized interviews and five questionnaire answers which were both content analyzed. The results were construed via theoretical approaches and also compared with practices and terminology used in the UK among foster care (adult placement, shared lives).

In this research results are ideas for developing intergenerational dialogue in the geriatric services. They are presented through three concepts such as empowering family, functional communality and effective development. The results indicate for example that we need to hear the aged people's opinions more and to have courage to let children and young people be involved in the everyday life in care communities in their own ways. We also need actively develop safety networks and decision making for new intergenerational service concepts.

The results of this thesis can be used for improving intergenerational dialogue inside the geriatric services but there are some relevant ideas for developing Finnish family- and community-based care services in general. The outcomes can also be used for planning education for different school levels. The findings can be helpful for defining special features of foster care of older people, for training new family caretakers or for planning customer oriented research.

Key words: generations, dialogue, geriatric services, foster care, development

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	IKÄIHMISTEN PERHEHOITO JA VANHUSPALVELUT	8
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	12
3.1	Sukupolvien välinen vuorovaikutus.....	12
3.1.1	Sukupolvet ja sukupolvityö.....	12
3.1.2	Yhteisöllisyys ja vuorovaikutustarpeet	13
3.1.3	Voimaantuminen ja toimijuus	14
3.2	Sosiaalityön orientaatiot, käytännöt ja kehittäminen	15
3.2.1	Ikästereotyyppioita purkava työote	16
3.2.2	Yhteisöllinen työote	17
3.2.3	Sosiaalityön käytäntötutkimus	18
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	20
4.1	Tutkimustehtävä ja -asetelma	20
4.2	Tutkimukseen osallistuneet ja aineiston keruu	21
4.3	Tutkimusaineiston analyysi	23
4.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	27
5	TULOKSIA JA KEHITTÄMISIDEOITA.....	30
5.1	Voimauttava perhe	30
5.2	Toimiva yhteisöllisyys	32
5.3	Vaikuttava kehittäminen	35
6	YHTEENVETOA JA POHDINTAA.....	39
	LÄHTEET.....	42
	LIITTEET	46
	Liite 1. Ikäihmisten perhehoidon kokonaisuus.....	46
	Liite 2. Saatekirje ja pyyntö haastatteluun osallistumisesta	47
	Liite 3. Saatekirje ja pyyntö kyselyyn vastaamisesta	48
	Liite 4. Esimerkki tutkimusluvasta.....	49
	Liite 5. Haastatteluteemat ja Elomake -kysymykset	50
	Liite 6. Tutkimuksen analyysitaulukot	51

1 JOHDANTO

Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja uudenlaisten sosiaalialan työkäytäntöjen kehittäminen ovat kiinnostaneet minua jo muutaman vuoden ajan sekä monikulttuurisessa yhteisössä kertyneen työkokemuksen että ikääntyvien omaisen ja kahden pienen tytön äidin näkökulmasta. Suomalaisessa hyvinvointimallissa sosiaalipalvelut on tällä hetkellä organisoitu pääosin elämänkaarimallin mukaisesti siten, että lasten ja ikäihmisten palvelut eriytyvät selkeästi toisistaan. Kansainvälisesti ja historiallisesti katsottuna tämä ei ole ainoa vaihtoehto. Viimeksi ikäkategorioiden ja eriytyneisiin ongelmiin perustuvia sosiaalityön käytäntöjä purettiin Suomessa 1980 –luvulla, jolloin lähdettiin aktiivisesti kehittämään yhteisö- ja aluelähtöisiä eri sukupolvia yhdistäviä sosiaalipalveluita. Tämäntyyppisten painotusten esille nostamiseen näyttäisi olevan jälleen kysyntää, ainakin suurimmissa kaupungeissa. (Juhila 2008, 83–85.) Oman opinnäytetyöni tavoitteena on nostaa esille ideoita siihen, miten sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta voidaan saada voimavaroja vanhuspalveluihin. Tarkastelen ikäihmisten perhehoidon kehittäjien ja vastuuhenkilöiden näkökulmasta, millaisilla työorientaatioilla ja –käytännöillä tai kehittämistoiminnalla sukupolvien välistä vuorovaikutusta voidaan edistää. Pyrin lisäämään myös tietoisuutta ja myönteisiä käsityksiä ikäihmisten perhehoidosta. Opinnäytetutkimukseni työelämäkumppanina toimi Perhehoitoliitto ry:n Tunne perhehoito –hanke (RAY 2011–2014), joka toimii valtakunnallisesti ikäihmisten perhehoidon kehittäjänä yhdessä kuntien kanssa.

Opinnäytetyöni aihe vaikuttaa ajankohtaiselta myös laajemmin niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Suomi on maailman nopeimmin ikääntyvä maa. Yli 65 –vuotiaiden määrä koko väestöstä on nyt 18%, ja vuoteen 2060 tultaessa jo 28%. Väestöllisen huoltosuhteen eli lasten ja eläkeläisten määrän sataa työkäistä kohtaan arvioidaan nousevan seuraavan viiden vuoden aikana jo kuuteenkymmeneen, mikä enteilee työvoiman määrän laskua ja talouden taantumista. (Suomen virallinen tilasto 2012.) Juuri valmistuneen maailmanlaajuisen selvityksen mukaan väestön ikääntyminen iloineen ja suruineen on keskeinen trendi kaikkialla maailmassa, ja Euroopan tasolla ikääntymisen valtavirtautuminen on asetettu unionin kaikkien jäsenmaiden yhteiseksi tavoitteeksi jo vuonna 2002. Ikäihmisillä on paljon annettavaa ja osaamista, jota voi hyödyntää yhteiskuntien ja yhteisöjen kehittämisessä, mutta myös erilaisia yksilöllisiä odotuksia ja tarpeita oman toimintakyvyn heikentyessä. Ikäihmisten määrän lisääntyessä ja julkisten resurssien

kaventuessa tarvitaan lisää yksilöllisiä, innovatiivisia ja taloudellisia vaihtoehtoja vanhuspalveluiden järjestämiseen. (United Nations Population Fund UNFPA & Helpage International 2012, 11–12, 115.) Perhehoito on nähty eri puolilla Eurooppaa ja Suomea yhtenä ikääntyneiden palveluvaihtoehtona koti- ja laitoshoidon välimaastossa. Esimerkiksi Englannissa ikäihmisten perhehoidon tyyppisiä palveluita (adult placement, shared lives) tarjoavat ovat organisoituneet omaksi kansalliseksi verkostokseen jo 1990 –luvun alussa. Tällä hetkellä Englannissa toimii 200 perhe- ja yhteisöperusteisesta aikuisten hoivasta vastaavaa alueellisesta keskusta. Nämä koordinoivat muiden tehtäviensä ohella myös ikäihmisten perhehoitoa, johon kuuluu lyhyt- ja pitkäkestoisen perheessä elämisen lisäksi nk. päivähoito (Social Care Institute for Excellence 2012; The UK network for small community services 2012.)

Suomessa perhehoidolla tarkoitetaan ikääntyneen henkilön ympärivuorokautisen hoidon ja huolenpidon järjestämistä oman kodin ulkopuolella, perhehoitajan kodissa, tilanteessa, jossa itsenäinen selviytyminen tai omaishoito ei ole mahdollista (Perhehoitoliitto ry. 2012). Perhehoidolla on maassamme pitkät ja osin hyvin ristiriitaiset perinteet. Yhä edelleen se yhdistyy monien, erityisesti ikäihmisten, mielissä 1800 –luvulla ja vielä 1900 –luvun alkuvuosikymmeninä voimassa olleeseen eläte- ja ruotujärjestelmään, jossa lapset, vaivaiset ja köyhät ”huutokaupattiin” hoidettaviksi vähiten korvausta pyytäviin yksityiskoteihin. Toisaalta perhehoito on tunnettu jo pitkään lainsäädännössämme erityisesti lastensuojelutyön piirissä. Vuoden 1923 köyhäinhoitolakiin oli kirjattuna useita säännöksiä perhehoidossa olevien elinolojen turvaamisesta. Monien vaiheiden jälkeen vuonna 1994 saatiin voimaan myös ensimmäinen perhehoitajalaki (312/1992), joka mahdollisti perhehoidon systemaattisemman kehittämistyön. (Ketola 2008, 15–18; Kuukkanen, Ilmarinen & Leinonen 2012, 172.) Perhehoidon myötätuulesta kertovat myös vuoden 2011 lakimuutokset, joissa on tarkennettu perhehoitajien palkkioita ja sosiaaliturvaa sekä mahdollisuutta vapaisiin, koulutukseen ja tukeen (Laki perhehoitajalain muuttamisesta 2011). Valtion vuoden 2012 budjettiin on varattu entistä enemmän määrärahoja perhehoitajien palkkioiden korotuksiin, ennakkovalmennukseen ja työn tukemiseen. (Perhehoitoliitto ry. 2012). Ikäihmisten perhehoito onkin yksi harvoista lakisääteisistä sosiaalipalveluistamme, joiden toteutukseen on sisäänkirjoitettu ajatus sukupolvien välisestä vuoropuhelusta ja rinnakkainelosta.

Myös EU:n vapaaehtoisessa sosiaalityön laatusuosituksessa (2010) sukupolvien välisen koheesion ja solidaarisuuden edistäminen on nostettu yhdeksi keskeiseksi työtä ohjaa-

vaksi periaatteeksi (European Commission, The Social Protection Committee 2010, 4–5). Vuosi 2012 on Euroopassa Aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidarisuuden teemavuosi, jolla halutaan lisätä ymmärrystä ikääntymisen ja sukupolvien väliseen yhteistyön tärkeydestä ihmisten osallisuuden ja hyvinvoinnin tukena elämänsä eri vaiheissa. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2011, 12). Opinnäytetutkimukseni kiinnittyy näihin kansainvälisesti jaettuun tavoitteisiin. Toivon tutkimustulosteni herättävän ajatuksia ja intoa sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien käytäntöjen kehittämiseen ikäihmisten perhehoidossa ja vanhustyössä sekä laajemmin sosiaalialalla.

Opinnäytetyöni toisessa luvussa kuvaan tutkimukseni työelämäalähtökohtia eli Perhehoitoliitto ry:n toimintaa ja ikäihmisten perhehoitoa vanhusten palvelujärjestelmän osana. Kolmannessa luvussa esittelen opinnäytetyöhöni liittyviä teoreettisia näkökulmia, jotka ovat tarkentuneet tutkimusprosessin edetessä empiirisen aineiston analyysin pohjalta. Sukupolvien välistä vuorovaikutusta hahmotan yhteisöllisyyden ja voimaantumisen sekä niihin läheisesti liittyvien käsitteiden avulla. Lisäksi avaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistäviä sosiaalityön työorientaatioita ja kehittämistoimintaa. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimukseni tavoitteita, tehtäviä ja toteutusta. Erityishuomiota olen kiinnittänyt tiedonkeruutapojen ja aineiston analyysin kuvaamiseen. Pohdin myös tutkimukseni eettisyyttä ja luotettavuutta. Viides luku on omistettu empiirisen aineiston ja teorian pohjalta nousevien tutkimustulosten sekä niihin pohjautuvien johtopäätösten ja kehittämisehdotusten esittelyyn. Kuudennessa luvussa pohdin omin sanoin tulosten hyödynnettävyyttä sekä lisätutkimusten ja kehittämistoiminnan aihioita.

2 IKÄIHMISTEN PERHEHOITO JA VANHUSPALVELUT

Vanhuus on luonnollinen elämänsyklinen vaihe, jossa voimat alkavat ehtyä ja pitkäaikais-sairauksien riskit kasvavat, mikä usein saattaa lisätä riippuvuutta toisista ihmisistä tai tarpeita erilaisiin palveluihin (Jyrkämä 2007, 207–208). Tähän nk. myöhäisaikaisuuden vaiheeseen liittyy omanlaisia kehityshaasteita. Tärkeää on mm. muodostaa rakentava suhde omaan, elettyyn elämään ja löytää elämälle uusia merkityksiä osana laajempaa sukupolvien ketjua. Ikäihmisen on kehossa ja mielessä tapahtuvista muutoksista huolimatta tavoitettava sisäinen tunne johonkin yhteisöön kuulumisesta. (Uotinen, Suutama & Raitanen 2004, 115–116.) Vanhuspalveluissa korostetaan yhä enemmän ikääntyneen omaa kokemusta ja arviota fyysisestä, kognitiivisesta, psyykkisestä tai sosiaalisesta toimintakyvystään omassa arjessaan, mikä näkyy myös tulevassa lakiuudistuksessa palveluihin oikeuttavan pelkkään fyysiseen ikään perustuvan ikärajan puuttumisena. (Jyrkämä 2007, 204–205; Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 18).

Perinteisesti vanhushpalvelut ovat Suomessa jakautuneet kolmeen osaan: kotihoitoon, palveluasumiseen ja laitoshiitoon, mutta tällä hetkellä rajanveto näiden välillä on murroksessa. Vuonna 2013 voimaan tulossa olevan nk. vanhushpalvelulain mukaan pyritään ensisijaisesti turvaamaan itsenäinen selviytyminen ja kotona asuminen yksilöllisten, laadukkaiden, oikea-aikaisten ja riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden turvin. Palveluiden tavoitteena on turvallinen, merkityksellinen ja arvokas elämä, johon kuuluu mahdollisuus ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 5, 25.) Myös useissa tutkimuksissa (esim. Karisto ym. 2003, 71) on todettu, että suomalaiset haluavat selviytyä mahdollisimman pitkään kotona.

Koti- ja omaishoidon varaan on laskettu Suomessa paljon, koska alle 10% yli 75 – vuotiaista tulisi hoitaa tehostetun palveluasumisen yksiköissä, vanhainkotihoitossa tai pitkäaikaisessa hoidossa terveyskeskusten vuodeosastoilla (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 29). Näkyvillä on myös tulevaisuuden uhkakuvia omaishoidon alamäestä, koska esimerkiksi Elina Sainion opinnäytetyötutkimuksen (2003) mukaan nykyiset vv. 1945–1950 syntyneet suuret ikäluokat ja heidän lapsensa eivät ole yhtä valmiita omaishoitajiksi tai -hoidettaviksi kuin heidän vanhempansa tällä hetkellä. Tämän tyyppisen ajattelun taustalla näyttäisi olevan ajatus työurien pidentymisestä ja pelko oman riippu-

mattomuuden menettämisestä. (Sainio 2005, 172.) Aikuiset lapset toivovat kuitenkin omille ikääntyneille vanhemmilleen kodinomaisia, luonnonläheisiä ja pienissä yksiköissä tapahtuvia hoivapalveluita, kun itsenäinen tai tuettu selviytyminen omassa kodissa ei enää onnistu (Eriksson 2010, 10).

Viime vuosina on eri puolilla Suomea lähdetty selvittämään mahdollisuuksia laitos- ja kotihoidon välimaastoon sijoittuvaan ikäihmisten perhehoitoon, jossa tavoitteena on tarjota mahdollisuuksia perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää sosiaalista kehitystä ja perusturvallisuutta. (Sosiaalihuoltolaki 1982, 25§.) Ikäihmisten perhehoidon kehittämisestä ja kouluttajakoulutuksista vastaa yhdessä kuntien ja muiden yhteistyötahojen kanssa Perhehoitoliitto ry. Se on valtakunnallinen perhehoitajien ja sijaisvanhempien etujärjestö. Vuonna 1983 perustettu Perhehoitoliitto ry. pyrkii toiminnallaan turvaamaan mahdollisimman monelle huolenpitoa tarvitsevalle lapselle, nuorelle, vammaiselle, pitkäaikaissairaalle tai vanhukselle mahdollisuuden elää perheessä. (Perhehoitoliitto ry. 2012.)

Perhekodissa voi pääsääntöisesti olla kerrallaan enintään neljä hoidettavaa mukaan lukien perhehoitajan alle kouluikäiset lapset tai muut erityistä hoitoa tarvitsevat henkilöt. Jos perhekodissa asuu ja työskentelee kaksi henkilöä, joista toisella on vähintään toisen asteen sosiaali- ja terveystieteiden koulutus, voi siellä asua seitsemän hoidettavaa. (Sosiaalihuoltolaki 1982, 26 §.) Perhehoitajille maksetaan työstään hoitopalkkio. Lisäksi heille järjestetään ennakkovalmennusta, työnohjausta ja täydennyskoulutusta sekä mahdollisuus vapaapäiviin. (Perhehoitajalaki 1992, 1–2§, 7§; Laki perhehoitajalain muuttamisesta 2011, 2§, 6–7§). Ikäihmisten perhehoitaja ei ole työsuhteessa kuntaan, vaan perhehoitoa voidaan toteuttaa joko aluehallintoviranomaisen luvalla yritysmuotoisesti ostopalveluna tai kunnan ja perhehoitajan välisellä toimeksiantosopimuksella (Kuukkanen, Ilmarinen & Leinonen 2012, 172).

Ikäihmisten perhehoito voi olla jatkuvaa tai lyhytkestoista. Jatkuvassa perhehoidossa oli vuoden 2011 lopussa 89 ikäihmistä (Sotkanet 2011). Perhehoitoliitto ry:n arvioiden mukaan lyhytkestoista perhehoitoa hyödyntää n. 100 henkilöä eri puolilla Suomea. (Kuukkanen 2012.) Jatkuvana perhehoito voi tarjota ikäihmiselle kodin ja huolenpidon vuosiksi eteenpäin. Perhehoito sopii hyvin vanhuksille, jotka saamistaan tukipalveluista huolimatta kokevat yksinäisyyttä ja turvattomuutta asuessaan yksin omassa kodissaan. Monilla perhehoidossa olevilla vanhuksilla on jokin muistisairaus. Lyhytaikainen per-

hehoito toimii omaishoidossa oleville ikäihmisille toisena kotina hoitajien vapaajaksojen tai tilapäisen sairastumisen ajan. Perhehoidosta on saatu myös hyviä kokemuksia sairaalahoidon jälkeisenä toipilasaikana ennen kotiinpaluuta.

Perhehoito on luonteeltaan avohoitoa, jolloin ikäihmisellä on oikeus myös muihin sosiaali- ja terveystalouteen, kuten kotisairaanhoidon tai kuljetuspalveluihin. Kunta vastaa perhehoidon järjestämisestä, ja sen tulee sisällyttää perhehoito toiminta- ja taloussuunnitelmaan sekä laatia erillinen perhehoidon toimintaohje ja nimetä jokaiselle perhehoitajalle vastuhenkilö (vrt. liite 1). Perhehoidon onnistumisen edellytys on huolellinen suunnittelu ja oikeiden asukkaiden valitseminen oikeaan perheeseen. (Kuukkanen ym. 2012, 174–176.) Pääsääntönä on, että perhehoitoon tulevan ikäihmisen pitää olla korkeintaan yhden henkilön autettava ja antaa muille yörauha (Leinonen 2012).

Maa- ja kotitalousnaisten Keskus selvitti keväällä 2012 yhdentoista ikäihmisten perhehoitajan kokemuksia. Tutkimuksen mukaan ikäihmisten perhehoitotyöhön ryhtyneillä oli pitkä työ- ja elämäkokemus, ja he kokivat perhehoidon mahdollisuutena muuttaa omaa elämäntilannettaan ja keinona toteuttaa vanhusta arvostavaa hoitotyötä. Työn haasteina nousi esille sen sitovuus, epävarmuus, kotihoidosta tulevien vanhusten heikentävä kunto ja huoli uusien, nuorempien perhehoitajien rekrytoinnista. Omien perheenjäsenten, lähisukulaisten ja naapureiden panos nousi esille kaikista tärkeimpänä tekijänä oman jaksamisen ja käytännön avun saamisen kannalta. Voimia ja käytännön apua ikäihmisten perhehoitajat kokivat saaneensa myös yhteistyöstä muiden alan toimijoiden kanssa. Monilla oli kuitenkin kokemuksia siitä, että oma sosiaalinen elämä, kuten kyläily tai vieraiden määrä omassa kodissa, on vähentynyt perhehoitajaksi ryhtymisen myötä. (Maa- ja kotitalousnaisten Keskus 2012, 1–3, 5–6, 7, 10.)

Suomessa ikäihmisten perhehoito ei ole levinnyt vielä kovin laajalle, ja toistaiseksi siitä on tehty vähän tutkimusta ja systemaattista vaikuttavuuden arviointia. Kokemusten mukaan ikäihmisten toimintakyky ja mieliala ovat kohonneet, ja lääkkeitä on voitu vähentää perhehoitoon siirtymisen jälkeen. (Kuukkanen ym. 2012, 175, 177, 180.) Ikäihmisten perhehoidossa on vielä haasteensa sen heikko tunnettavuus ikääntyneiden, omaisten ja kuntatoimijoiden keskuudessa. Myös uusien perhehoitajien rekrytointi on koettu joillakin alueilla haastavana. (Autio, Heikkilä, Tuominen & Äijö 2011, 12, 24.) Monet ikääntyneet ja heidän omaisensa ovat esittäneet toivomuksia perhehoidon laajentamisesta. Myös kunnat ovat suhtautuneet mielenkiinnolla ikäihmisten perhehoitoon. (Kuukka-

nen 2012.) Esimerkiksi Tampereen kaupunki teki keväällä 2012 päätöksen kokeilla ikäihmisten perhehoitoa osana sosiaali- ja terveyshuollon kansallista Kaste-kehittämishjelmaa.

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Sukupolvien välinen vuorovaikutus

Sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ei ole tässä yhteydessä esitettävissä yhtä ainoaa teoriaa, joten tarkastelen sitä opinnäytetyössäni erilaisten käsitteiden ja näkökulmien avulla. Sukupolvien välinen vuorovaikutus voidaan nähdä yksittäisinä työ- ja toimintamuotoina, mutta myös laajemmin tapana olla ja voimaantua yhdessä muiden kanssa. Sukupolvien välinen vuorovaikutus voi tarjota ikäihmiselle mahdollisuuksia erilaisien tarpeiden tyydyttämiseen ja oman toimijuuden vahvistumiseen.

3.1.1 Sukupolvet ja sukupolvityö

Ymmärrän tutkimuksessani sukupolvi -käsitteen laajasti. Se ei modernissa ajassa enää rajoitu vain biologisen perheen ja suvun sisäisiin suhteisiin tai edes samaan ikäryhmään kuuluviin, vaan sillä tarkoitetaan samankaltaisten, mutta eri tavoin tulkittujen avainkoemusten (esim. sota) jakamista. Pirstaloituneessa maailmassa on kiinnostava entistä enemmän huomiota eri sukupolvien yhteen saattamiseksi ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien toimintakäytäntöjen kehittämiseen (Suomi 2004, 180–181.) Puhutaan sukupolvi- tai ikäpolvityöstä, jota voidaan tehdä yksilö-, perhe-, ryhmä- ja yhteisötasolla sekä laajemmin ajateltuna koko yhteiskunnan tasolla. Sukupolvityössä kaikenikäisillä on tasavertaiset mahdollisuudet osallistua toimintaan ja jakaa osaamistaan toisille. (Moilanen 2005, 88.)

Ajankohtaisena esimerkkinä sukupolvityöstä voi pitää vuonna 2012 meneillään olevaa Neljän polven treffit –haastekampanjaa, jonka tavoitteena on nostaa eri ikäisten ihmisten välinen kanssakäyminen laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kampanjassa eri tahoja haastetaan järjestämään ja kehittämään ikäpolvia yhdistävää toimintaa eri puolilla Suomea. Toimintamuotoina on esillä mm. Alajärven Nelimartat ry:n vierailuja sivukylillä asuvien vanhusten luona, Tampereen kaupungin neljän polven kirjatreffejä ja vakiintuneempina käytäntönä Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n kylämummit ja –vaarit. (Elämänkulku ja Ikäpolvet 2012.)

3.1.2 Yhteisöllisyys ja vuorovaikutustarpeet

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen voi nähdä laajasti tapana elää ja olla yhdessä muiden kanssa. Se on dialoginen ja vastavuoroinen suhde, joka perustuu avoimuuteen, luottamukseen, keskinäiseen välittämiseen ja aitoon läsnäoloon. (Haarakangas 2011, 141-150.) Parhaimmillaan sosiaalinen vuorovaikutus ja dialogisuus voivat synnyttää yhteisöllisyyttä. Aidossa yhteisössä sosiaalinen toiminta on yhteisten intressien ja arvojen ohjaamaa. Persoonilla ja yhteisöllä on yhteinen tarkoitus. Ihminen voi yhteisössä kehittyä, voimaantua ja saada tietoja, joita hyödyntää elämässään iästä riippumatta. (Kurki 2006, 130-133.; Moilanen & Rajalin & Tammelin, 2009, 11–12.)

Yhteisöllisyyden kokemus rakentuu inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Yhteisöllisyys edellyttää yhteenkuulumisen tunnetta ja kokemusta siitä, että on henkilökohtaisessa suhteessa muiden yhteisön jäsenten kanssa. Yhteisöllisyys voi perustua vaihtoehtoisesti myös joko paikallisuuteen tai yhteisen paikan rajat ylittävään yhteiseen ominaisuuteen, kuten harrastukseen. (Hyypä 2002, 25.) Yhteisöllisyyden pohjaksi istuu hyvin sosiokulttuurinen ihmiskäsitys. Siinä ihminen nähdään arkielämänsä toimijana, jolla on oikeus kulttuuriin sekä oman yhteisönsä ja yhteiskunnan muuttamiseen. Solidaarisuus ja toisen ihmisen sekä hänen todellisuuteensa aito kohtaaminen ovat olennainen osa sosiokulttuurista ihmisyyttä. Tärkeää on myös ihmisen tietoisuus omasta roolistaan yhteisössä, yhteiskunnassa ja maailmassa. (Kurki 2006, 14, 38, 172.) Sosiokulttuurisen ihmiskäsityksen mukaisesti vanhuus on uusi mahdollisuus, ja siihen liitetään myös monia vahvuuksia ja voimavaroja (Koskinen 2007, 36).

Vuorovaikutusta ei tulisi tutkia pelkästään yhteisöllisenä ilmiönä irrallaan yksilöllisistä elämäntilanteista ja tarpeista tai tekijöistä (Tiilikainen 2011, 71). Koska perhehoito on nähty hyvänä hoivan muotona erityisesti yksinäisyydestä tai turvattomuudesta kärsiville ikäihmisille, nostan sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun mukaan Robert Weissin jo 1970 –luvulla kehittämän yksinäisyysteorian. Weiss tutki yksinäisyyttä leskien ja eronneiden ryhmissä erottaen sen taustatekijöiksi emotionaalisen ja sosiaalisen eristyneisyyden. Yksinäisyyden torjumiseksi ihminen tarvitsee monenlaisia vuorovaikutussuhteita. Teoriassaan Weiss erottaa kuusi vuorovaikutussuhteisiin liittyvää odotusta tai tarvetta, jotka vaihtelevat eri ihmisillä. Nämä tarpeet ovat kiintymys, liittyminen, arvostus, avun saannin mahdollisuus, neuvojen saaminen ja hoivaaminen. (Tiilikainen 2011, 67–71.) Ikäihmiselle on kertynyt paljon erilaista kokemustietoa elämästä ja arjen

tilanteista, kuten lasten kasvatuksesta ja perhesovusta (Suomi 2003, 180). Em. Weissin tarveteoriaa soveltaen ikäihmisen hyvinvoinnin kannalta olisi tärkeää mahdollisuus saada myönteistä palautetta, antaa neuvoja ja olla tuottamassa hyvinvointia myös muille. Vuorovaikutustarpeiden tyydyttyminen tarkoittaa luonnollisesti myös mahdollisuutta kokea läheisyyttä tai saada turvaa ja apua luotettavilta henkilöiltä.

3.1.3 Voimaantuminen ja toimijuus

Voimaantuminen on käytetty käsite suomalaisessa sosiaalityössä, vaikka se ymmärretään hyvin monin eri tavoin. Voimaantuminen on nähty sosiaalityössä prosessina, jossa ihmisillä on mahdollisuus parantaa elämänsä hallintaa tai kontrollia. Sitä on pidetty myös tavoitteena voimavarakeskeisessä asiakastyössä. (Kuronen 2004, 277–278, 284.) Payne (2005) kuvaa voimaantumisen yksilön myönteisen minäkuvan ja itseluottamuksen muodostumisena. Voimaantuessaan ihminen haluaa ja kykenee osallistumaan yhteisönsä ja yhteiskunnan toimintaan. (Payne 2005, 307–308.) Toisaalta voimaantuakseen ihminen kaipaa ympärilleen toimivaa yhteisöä, luottamukseen perustuvaa yhteistoimintaa ja tasavertaisia osallistumismahdollisuuksia. Ihmisen täytyy tietää oma paikkansa ja tulla kuulluksi. Voimaantuminen on myös voiman tunnetta, joka on jokaisen ihmisen henkilökohtainen kokemus eikä sitä voi antaa toiselle. (Siitonen 1999, 86–87.)

Vanhuuteen kuuluu toimintakyvyn ja voiman tunteen heikkeneminen fyysisten muutosten ja rajoitteiden vuoksi. Vanhuudesta puhutaan irtaantumisen vaiheena, jossa ikäihmisen ajatellaan vetäytyvän tai eristäytyvän vuorovaikutussuhteista. Näin ei välttämättä tarvitse olla, vaan ikäihminen voi tehdä valintoja siitä, miten suuntaa hupenevia voimavarojaan. Usein ne suunataan emotionaalisesti palkitsevaan vuorovaikutukseen ja toimintaan. (Jyrkämä 2007, 204.) Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja sitä kautta yhteisössä voimaantuminen voivat lisätä ikäihmisen merkityksellisyyden kokemusta ja toimijuutta.

Sosiaaligerontologian professori Jyrki Jyrkämä (2007) on hahmottanut toimijuuden ikääntyneen ihmisen omaksi kokemukseksi ja arvioksi tämänhetkisestä toimintakyvystään omassa arjessaan. Ikäihmisen sisäiseen toimijuuteen kuuluu erilaisten tietojen ja taitojen pysyvää osaamista sekä eri tilanteissa vaihtelevaa fyysistä ja psyykkistä kykenemistä. Toimijuudessa on keskeistä myös ikäihmisen oma motivoituneisuus, tavoitteet

ja tahtotila. Siihen kuuluu myös erilaisia sosiaalisia ja normatiivisia pakkoja, mutta myös erilaisia tilannesidonnaisia mahdollisuuksia. Ikäihmisen kyky kokea, arvottaa ja arvioida omia tunteitaan eri tilanteissa vaikuttaa myös hänen toimijuuden kokemukseensa. Toimijuus rakentuu ja muuttuu eri osista jatkuvana, dynaamisena prosessina. (Jyrkämä 2007, 205–207.)

Ikäihmisen toimijuuden kokemukseen vaikuttavat myös monenlaiset ulkoiset, yhteisöstä tai yhteiskunnasta nousevat tekijät (Jyrkämä 2007, 207). Näitä voivat olla esimerkiksi se, miten ikäihminen tulee luokitelluksi iän mukaan tai millaisissa asumisolosuhteissa hän elää. Ikä ja sen tuomat muutokset voivat tilanteesta riippuen näyttäytyä paitsi osaa-mispotentialina ja voimavarana myös taakkana tai esteenä ikäihmisen vuorovaikutus-suhteille. Toimintakyvyn ja oman toimijuuden kokemuksen menettäminen saattavat lisätä ikäihmisen haavoittuvuutta. Toisaalta on tärkeää muistaa, että ikäihmiset kokevat toimintakyvyn rajoitteet yksilöllisesti, ja heillä itsellään on usein kompensoivia selviytymiskeinoja muuttuneessa tilanteessa. (Sarvimäki & Heimonen 2010, 21.)

3.2 Sosiaalityön orientaatiot, käytännöt ja kehittäminen

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistäviä sosiaalityön orientaatioita ja –käytäntöjä sekä niiden kehittämistä. Työorientaatio –käsite mahdollistaa yksittäistä menetelmää laajemman sosiaalityön osaamisperustan tarkastelun. Siihen sisältyy sekä mikro- että makrotason näkökulmia. (Karjalainen 2012, 162.) Työorientaatio vastaa kysymykseen, miten työtä tehdään ja millaisia ihmiskäsitykseen ja arvoihin liittyviä painotuksia työssä on. Käytäntö puolestaan viittaa toimintatapaan, jolla saadaan aikaan muutoksia yhteiskunnallisissa rakenteissa ja ihmisten elämäntilanteissa. Hyvän tai toimivan käytännön on todettu rakentuvan kontekstisidonnaisesti sosiaalialan työntekijöiden kokemusten ja reflektion pohjalta. (Sosiaaliportti 2012.) Sosiaalityön kehittäminen voi kohdentua ihmisiin ja heidän osaamiseensa sekä työtehtäviin tai –menetelmiin ja työtä ohjaaviin säädöksiin ja rakenteisiin. (Kirjonen 2006, 117.) Viime aikoina kehittämistoiminnasta on tullut merkittävä yhteiskunnallisen vaikuttamisen väline, ja sen vaikuttavuuden osoittamiselle, arvioinnille ja hyvien käytäntöjen tunnistamiselle on asetettu yhä enemmän odotuksia (Seppänen-Järvelä 2006, 17–18).

3.2.1 Ikästereotypioita purkava työote

Ikästereotypioista eroon pyrkivän työtteen lähtökohtana on, että elämä nähdään moniulotteisena kokonaisuutena ja jokainen ihminen aktiivisena oman elämänsä rakentajana, toimijana. Jokainen sosiaalityön asiakas kohdataan yksilönä, jolla on omanlaisensa historia sekä tapa ajatella ja toimia. Asiakkaan ainutkertainen elämäntilanne sekä henkilökohtaiset suhdeverkot ja tavoitteet nostetaan työn keskiöön. Tämä ei ole aina helppoa, koska sosiaalityön organisaatiokulttuureissa muodostuu herkästi kategorisia tapoja luokitella asiakaskuntaa. Näin syntyy nk. valmiita mallitarinoita, jotka asiakkaan on helppo ottaa omakseen. (Juhila 2008, 96–98.) Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen yhteydessä tämä voisi esimerkiksi tarkoittaa sitä, että toiminnanohjaajina ajattelemme kaikkien mummojen nauttivan virkkaamisesta ja kaikkien nuorten miesten pelaavan tietokonepelejä sen sijaan, että istuisimme alas kaikessa rauhassa keskustelemaan ja tutustumaan toinen toistemme mielenkiinnon kohteisiin.

Ikästereotypioista vapaan sosiaalityön keskiössä on myös ajatus ihmisen elämänvaiheiden samanaikaisuudesta ja tarinallisuudesta. Menneet kokemukset ja tapahtumat kulkevat mukamme, ja niiden myötä lapsuus, nuoruus ja aikuisuus ovat läsnä myös vanhuudessa. Vastaava ajattelu toimii myös toisin päin, kun lapsi miettii tai leikkii aikuisena oloa tai vanhenemisen merkkien myötä alamme aikuisena orientoitua edessä olevaan vanhuuteen. Menneet tai tulevat tapahtumat rakentuvat kokemusvarastoksi, jonka pohjalta ihminen voi iästä riippumatta rakentaa omaa identiteettiään ja elämäntarinaansa yhä uudelleen ja uudelleen. (Juhila 2008, 100–102.)

Eri ikäisillä on toki perustellusti perheissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa erilaisia tehtäviä ja velvollisuuksia, jolloin voidaan puhua esimerkiksi aikuisten lasten sukupolvivastuusta ikääntyvien vanhempiensa hoivan järjestämisessä. (vrt. Eriksson 2010). Tämä asetelma ei saisi olla muuttumaton, hierarkinen tai ongelmakeskeinen, vaan meidän tulisi työntekijöinä pyrkiä luomaan esimerkiksi ikäihmisille osallisuuden mahdollisuuksia nykyajan lasten ja nuorten maailmaan (Juhila 2008, 102–103). Vuorovaikutuksellisuus ammatillisessa sosiaalityön otteena haastaa työntekijät irtaantumaan auktoriteettiasemastaan ja asettumaan tasavertaiseen, dialogiseen suhteeseen erilaisten asiakasryhmien ja verkostojen kanssa. (Raunio 2011, 158–159, 166.)

Asiakkaan yksilöllisyyttä ja itsemääräämisoikeutta sekä voimavaroja korostavien näkökulmien rinnalla ikästereotyyppioita purkavaan sosiaalityön orientaatioon kuuluu ihmisen riippuvuuden ja huolenpidon tarpeen universaalisuus. Iästä riippumatta ihminen voi kohdata tilanteita, joissa tarvitsee toisten apua tai huolenpitoa. Työntekijänä on tärkeää tukea paitsi yksilöä hyväksymään omat myös läheistensä riippuvuuden tarpeet. Näin voitaisiin vaikuttaa myös yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja siihen, ettei oikeutta vastikkeettomaan huolenpitoon tai hoivapalveluiden käyttöön tarvitse erikseen perustella. (Juhila 2008, 103–104.)

3.2.2 Yhteisöllinen työote

Yhteisöllinen työote on ollut mukana sosiaalityössä niin maailmalla kuin meillä Suomessa 1800–1900 –lukujen vaihteesta.. Jane Addams toi painotti työssään yhteisöllisyyttä, yhteistä oppimista ja arkilähtöisyyttä. Tavoitteena oli positiivisten muutosten aikaansaaminen koko yhteisössä, johon työntekijät muuttivat asumaan asiakkaiden naapureiksi ja yhteistyökumppaneiksi. Yhteisöllinen työote korostaa autettavan ja auttajan molemminpuolista, tasavertaista vuorovaikutussuhdetta sekä asiakkaan voimavaroja ja voimaantumista, ja niistä kumpuavia vaikutuksia myös laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. (Raunio 2011, 12–18.)

Suomessa yhteisöllisen työote on usein liitetty yhdyskunta- ja asuinaluetyöhön sekä kolmannen sektorin järjestötoimintaan (Roivainen 2008, 255–256). Nk. yhteisösosiaalityön käytännöiksi on nähty esimerkiksi asiakasperustaisesti muodostetut vertaisryhmät ja hoitoyhteisöt, paikallisesti tai alueellisesti rajautuvat ”kaiken kansan” kohtaamispaikat tai rakenteellisella tasolla tapahtuvan verkosto- ja kehittämistyön käytännöt (Korkiamäki ym., 9–20). Yhteisöllistä työorientaatiota on arvioitu toteutettavan vahvemmin pienemmissä kunnissa kuin suurissa kaupungeissa, jotka ovat sosiaalipalveluiden organisoinnissa siirtyneet 2000 –luvulla yhä enemmän ikäryhmä- tai ongelmaperustaisiin sosiaalipalveluiden organisoitimalleihin (Juhila 2008, 83–85; Roivainen 2008, 258).

Yhteisöllinen työorientaatio sosiaalityössä on Suomessa nostanut aika ajoin vahvasti päätään, mutta sillä ei ole edelleenkään vakiintunutta asemaa. Se on nähty usein vasta-voimana yksilö-, laitos- ja ongelmakeskeisille työorientaatioille, mutta näin ei välttämättä tarvitse olla. Yhteisöllistä otetta tarvitaan yhä enemmän myös yksilöiden kanssa

tehtävässä sosiaalityössä. Esimerkiksi työllistämispalveluissa ja maahanmuuttajien koutumisessa sen avulla on tavoiteltu verkostoitumista, palvelujärjestelmien toimivuutta ja asiakaslähtöistä tiedontuotantoa päätöksenteon tueksi. (Roivainen 2008, 262–263.)

Yhteisöllinen työote murtaa myös ikäkategorioiden perustuvaa sosiaalipalvelujen organisoimista tapaa, jolla pyritään tehokkaisiin ja erikoistuneisiin tietyn ikäisille sopiviin palveluihin. Yhteisöllinen työote tavoittelee sen sijaan kokonaisvaltaisuutta ja yhteistyösuhteita eri sosiaalialan toimijoiden ja eri ikäisten asiakkaiden välille. Tukeva erilaisiin ongelmiin saa samalta työntekijältä, joka tuntuu asiakkaan ja hänen perheensä (jopa sukunsa) historian ja lähiyhteisön. (Roivainen 2008, 256–257.)

3.2.3 Sosiaalityön käytäntötutkimus

Sosiaalityöhön on jo sen alkuvaiheista lähtien kuulunut olennaisesti asiakastyön käytännöistä käsin lähtevä tiedonmuodostus ja tiedon välittäminen poliittisille päättäjille. Käytäntötutkimuksen nykymäärittelyissä Suomessa korostetaan käytännön työn ja akateemisen tutkimuksen kumppanuutta ja vuoropuhelua uusien sosiaalialan työorientaatioiden ja –käytäntöjen luomisessa. Tutkimuksen aihe ja ongelmanasettelu liittyy sosiaalialan käytäntöihin, joihin pyritään luomaan reflektioiva suhde ja niitä uudelleen käsitteellistävää ulottuvuus. Käytäntötutkimuksessa arvostetaan alan toimijoiden ja tutkijoiden intuitiota sekä kokemuksesta nousevaa hiljaista tietoa, jota tavoitellaan erilaisten, innovatiivisten tutkimusmetodien avulla. Tärkeää on myös pyrkimys yhteisesti jaettuun tiedonmuodostukseen, ja eri näkökulmia edustavien toimijoiden oikeuteen olla mukana tiedon tuottajina. Sosiaalityön käytäntötutkimus sitoutuu myös tuomaan esille eri syistä heikommassa asemassa ja marginaaliin jääneiden ihmisten kokemuksia tai tarpeita, jolloin sillä on myös poliittisia ja edunvalvontaan pyrkiviä tehtäviä (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2006, 9–14.)

Sosiaalityön käytäntöjen lähtökohtana on puhtaasti käytännön kokemuksista lähtevä ja niihin palautuva tarkastelu. Niiden tarkoituksena on tuloksellisten toimintatapojen poimiminen sekä siirtäminen ja levittäminen. Työkäytäntöjen siirrettävyys ei ole ongelmallista, koska sosiaalialalla toimitaan monenlaisissa konteksteissa ja erilaisten ihmisten parissa. (Pohjola 2012, 9–12.) Työkäytäntöjen siirtämisessä tarvitaan prosessiajattelua, halua oppia uutta ja systemaattista kommunikaatiota sekä syvällistä toisen työhön pe-

rehtymistä (Arnkil 2006, 59). Sosiaalityön kehittäjä tarvitsee aitoa reflektiivisyyttä, johon liittyy ajatus siitä, että tieto on paikallista, muuttuvaa ja kehittyvää. Hänen tulee osata kyseenalaistaa omaa toimintaansa kaikissa työprosessin vaiheissa. (Raunio 2011, 135, 140, 158–159.)

Sosiaalialan työkäytäntöjen kehittämiseen on monia tapoja. Viime vuosina suosiota ovat kasvattaneet asiakkaiden osallisuutta ja kokemuksellista tietoa korostavat vertaisarviointimenetelmät, joista on vaikutteita myös omassa opinnäytetyötutkimuksessani. Vertaisarvioinnilla tarkoitetaan tarkasti rajatun teeman analysointia ja vertailua samankaltaisia kokemuksia omaavien kesken. Vertaisuus voi olla ei-ammattillista tai ammattillista esim. perustuen työkokemukseen ja organisaatioasemaan. Yhtenä vertaisarvioinnin menetelmänä on refleksiivinen benchmarking (”parastaminen”), jossa luodaan vuorovaikutuksellisia oppimistiloja ja kehitetään omaa toimintaa muiden, aiempien kokemusten pohjalta. Refleksiivinen benchmarking lisää osallisten inspiraatiota ja nopeuttaa uusien innovaatioiden kehittämistä, koska siinä on mahdollista tarkastella kriittisesti omaa toimintaa eri näkökulmista. (Sosiaaliportti 2012.) Opinnäytetyöni voi nähdä ainakin osittain eräänlaisena sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien työorientaatioiden ja hyvien käytäntöjen ”tutkimuksellisenä parastamisena” ikäihmisten perhehoidon kontekstista käsin. Opinnäytetyöni linkittyy tavoitteiltaan ja ikäihmisten perhehoidon kehittäjien ja koordinaattoreiden kokemustiedon näkyväksi tekemisen osalta hyvin sosiaalityön käytäntötutkimukselliseen otteeseen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja -asetelma

Opinnäytetyöni tavoitteena oli sosiaalityön käytäntötutkimuksen ideoiden mukaisesti tutustua ikäihmisten perhehoidon ja vanhuspalveluiden työkenttään sekä sieltä nousevaan kokemustietoon. Toisena tavoitteenani oli lisätä tietoisuutta ja myönteisiä käsityksiä ikäihmisten perhehoidosta vanhuspalveluiden osana. Kolmantena tavoitteenani oli herättää ajatuksia sukupolvien välistä vuorovaikutusta hyödyntävien palveluiden ja toimintamallien moninaisuudesta sekä mahdollisuuksista sosiaalialalla.

Tehtävänäni oli tutkia ikäihmisten perhehoidon kontekstista käsin, miten sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta voidaan saada voimavaroja vanhuspalveluihin. Tutkimuskysymyksinäni olivat:

1. Millaiset työorientaatiot ja –käytännöt edistävät sukupolvien välistä vuorovaikutusta?
2. Millaista kehittämistoimintaa tarvitaan sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi?

Tutkimukseni on laadullinen ja kartoittava tutkimus ikäihmisen perhehoidosta. Laadullisessa tutkimuksessa on tavoitteena ilmiöiden kuvaaminen tietyssä yhteisössä tietyssä ajankohtana hyödyntäen erilaisia aineistoja ja tiedonkeruutapoja. Kartoittavassa tutkimuksessa halutaan nostaa esille uusia näkökulmia ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitellaan kerätyn aineiston kylläntymistä eli saturaatiota. Sillä tarkoitetaan samojen asioiden kertaantumista aineistossa tutkimuksen tarkoituksen kannalta riittävässä laajuudessa. (Hirsijärvi & Remes & Sajavaara 2010, 135–138, 182.)

Laadullinen tutkimus on prosessi, jonka aikana aineisto ja teoria muokkaantuvat vuorovaikutuksessa keskenään. Tutkija oppii ja jäsentää koko ajan teoriaa ja tutkimusasetelmaa eteenpäin keräämänsä aineiston pohjalta tavoitellen käsitteellisempää ymmärrystä tutkimastaan ilmiöistä. Joustavuutta voidaan tarvita myös aineistonkeruutavoissa. Tutkimuksen onnistumisen kannalta olennaiseksi nousee tutkijan kyky rajata aineistoa ja nostaa sieltä esiin olennainen sanoma. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on väline, jonka avulla kertyy tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Kiviniemi 2007, 70–75.) Myös omas-

sa tutkimuksessani tutkimusasetelma ja teoreettiset näkökulmat tarkentuivat lopulliseen muotoonsa aineistolähtöisesti prosessin edetessä.

4.2 Tutkimukseen osallistuneet ja aineiston keruu

Eri puolilla Suomea toimii tällä hetkellä viitisenkymmentä ikäihmisten perhehoidon kehittäjää/ koordinaattoria tai vastuuhenkilöä, joista yhteistyössä Perhehoitoliitto ry:n projektityöntekijän kanssa tavoitettiin tutkimukseen mukaan kymmenen henkilöä. Tämän tutkimusjoukon valintaan minulla oli kolme perustetta. Ensinnäkin ajattelin kehittäjien ja vastuuhenkilöiden pystyvän tarkastelemaan ikäihmisten perhehoitoa ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta osana laajempaa vanhuspalveluiden kontekstia. Toiseksi arvelin kehittäjillä ja koordinaattoreilla olevan halutessaan hyvät mahdollisuudet lähteä viemään eteenpäin omassa organisaatiossaan haastattelutilanteessa ja tutkimusraporttisi mahdollisesti esille nousevia kehittämissuhteita. Kolmantena perusteena oli se, että halusin ankkuroida tutkimukseni ikäihmisten perhehoidossa tehtäväkenttään, johon myös sosionomi-koulutuksella voisi olla annettavaa ja mahdollisuus työllistyä.

Koska tutkimukseni tavoitteena oli nostaa esille ideoita ja näkökulmia sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta mukaan kutsuttiin mahdollisimman heterogeeninen joukko ikäihmisten perhehoidon kehittäjiä ja vastuuhenkilöitä. Tutkimukseen osallistuneista puolet toimi esimiestehtävissä ja puolet asiantuntijatehtävissä joko kuntien, kuntayhtymien tai osaamiskeskusten palveluksessa. Organisaatioissa oltiin hyvin eri vaiheissa ikäihmisten perhehoidon toimeenpanossa: toisissa vasta laadittiin ikäihmisten perhehoidon toimintaohjetta ja rekrytoitiin perhehoitajia, kun taas toisissa oli juuri tehty ensimmäiset ikääntyneiden sijoitukset perhehoitoon tai saatu kokemusta ikäihmisten perhehoidosta jo useampien vuosien ja henkilöiden osalta. Osallistujien oma arvio kokemuksestaan ikäihmisten perhehoidon parissa vaihteli nolasta vuodesta yli kymmeneen vuoteen.

Toteutin tutkimustani varten syyskuussa 2012 viisi teemahaastattelua ja viisi Elomake – kyselyä, joka sisälsi sekä avoimia että suljettuja kysymyksiä. Kummassakin tapauksessa lähetin ikäihmisten perhehoidon kehittäjille ja vastuuhenkilöille ensin sähköpostiviestin, jossa pyysin heitä mukaan tutkimukseeni liittyvään haastatteluun/ kyselyyn (liite 1 ja 2). Ennen haastattelutapaamista sovittiin taustaorganisaation käytäntöjen mukaisesti tarvit-

taessa erillisestä tutkimusluvasta (liite 3) keväällä 2012 Perhehoitoliitto ry:n kanssa tehdyn sopimuksen lisäksi. Nauhoitin haastattelut, jotka kestivät reilusta puolesta tunnista lähes kahteen tuntiin. Kaikki haastattelut toteutettiin niihin osallistuneiden työpaikalla. Elomake -ohjelmalla laatimaani kyselyyn vastaamiseen oli varattu kaksi viikkoa, jonka aikana laitoin siitä tarvittaessa 1-2 muistutusta tutkimukseen valituille.

Käytin molemmissa aineistonkeruutavoissa samoja teemoja, jotka esitettiin Elomakkeella strukturoidummissa kysymysmuodossa (liite 4) kuin haastattelutilanteessa. Molemmissa tapauksissa jäi tutkimukseen osallistujien valinnaksi, painottivatko he sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tarkastelua ikäihmisten perhehoidon sisältä käsin vai laajemmin vanhuspalveluiden kentässä. Kyselyn käyttö ei ollut kvalitatiivisessa tutkimuksessa tyypillisin ratkaisu, mutta pidin sitä käyttökelpoisena. Kyselyn etuna on se, että sen avulla voidaan kasvattaa käytettävissä olevaa tutkimusaineistoa. Kysely on tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja muita resursseja sekä antaa vastaajille enemmän aikaa syventyä kyselyn teemoihin ennen vastaamista. Kyselyn heikkouksia ovat erityisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa vastausten pinnallisuus ja se, miten vastaajat suhtautuvat kyselyyn ja ymmärtävät sen sisällön (Hirsijärvi ym. 2010, 195.) Kyselyn käyttö omassa tutkimuksessani oli perusteltua useampien ikäihmisten perhehoidon toimijoiden ja heidän ideoidensa mukaan saamiseksi, ja myös siksi, ettei minulla ollut ajallisia ja taloudellisia resursseja kiertää haastattelemassa heitä ympäri Suomea. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suosittu haastattelu korostaa ihmisen subjektiivista sekä tutkijan ja haastateltavan vuorovaikutuksena syntyvää tiedon muodostusta. Se antaa tutkijalle mahdollisuuden tehdä tarkentavia kysymyksiä, mutta toisaalta haastattelun heikkoutena on tilannesidonnaisuus ja inhimilliseen kanssakäymiseen liittyvät jännitteet, kuten esimerkiksi pelko tutkijan tarkoituspelistä. Omassa tutkimuksessani käytin teemahaastattelua, joka rakentuu aihepiiriin liittyvien ennalta suunniteltujen teemojen pohjalta. (Hirsijärvi ym. 2010, 205–208.)

Haastattelutilanteissa sovelsin väljästi tulevaisuusdialogin ideoita. Dialogisessa tutkimuskäytännössä tutkijalla on tutkimaansa ilmiöön suora ja persoonallinen kontakti (Tuomi & Sarajärvi 2011, 78), jonka myös toin esille jokaisessa haastattelutilanteessa. Tapaamisten aluksi kävin myös läpi dialogisen haastattelun ideoita. Tuomen ja Sarajärven (2011) mukaan tutkija voi olla dialogisessa suhteessa haastateltavaan ja pyrkiä olemaan myös aktiivinen keskustelija (Tuomi & Sarajärvi 2011, 79). Tulevaisuusdialogia on käytetty intervention ja kehittämisen välineenä asiakastyössä, erilaisissa ryhmissä,

organisaatioissa ja verkostoissa. Keskustelijoita innostetaan pohtimaan hyvää tulevaisuutta ja keinoja, miten siihen on päästy ja mahdollisia haasteita, jotka on ennen sitä voitettu. Tulevaisuusdialogilla pyritään tutustumaan toisten ja omiin käsityksiin sekä löytämään uusia toimintamahdollisuuksia. (Arnkil 2006, 1–3.) Tulevaisuuden pohtimisen kautta houkuttelin haastateltaviani tarkastelemaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta hieman etäämpää ja uusista tarkastelukulmista, joiden kautta myös nykyisistä käytännöistä oli löydettävissä uusia piirteitä. Halusin näin saada meille kaikille tuttuun ilmiöön lisää syvyyttä. Pyrin saamaan myös lisää ideoita siihen, millaisilla orientaatioilla, käytännöillä tai kehittämistoimilla sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta voidaan saada voimavaroja vanhuspalveluihin.

Kysyin haastatteluiden lopuksi palautetta ja tunnelmia tutkimuksestani sekä itse haastattelutilanteesta. Kyselylomakkeessa en palautetta kysynyt, mutta siihen vastanneista kaksi antoi sitä minulle omaehtoisesti sähköpostin välityksellä. Sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja ikäihmisten perhehoitoa tarkasteltiin vastaustilanteissa hyvin moniulotteisena ilmiönä, jonka analysoiminen tuntui ensin vaikealta. Tutkimukseni aihetta pidettiin mielenkiintoisena ja tärkeänä myönteisten käsitysten sekä tiedon lisäämiseksi ikäihmisten perhehoidosta. Lähes kaikki haastattelemani kertoivat saaneensa tapaamisestamme uusia oivalluksia ja näkökulmia, joita tarkastella omassa työyhteisössä myöhemmin.

4.3 Tutkimusaineiston analyysi

Käytin sekä kysely- että haastatteluaineistojen analyysissä aineistolähtöistä ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jotka painoutuivat eri tavoin analyysin teon eri vaiheissa. Halusin kunnioittaa mahdollisimman paljon tutkimukseen osallistuneiden kokemukseräisiä näkökulmia sukupolvien välisen vuorovaikutuksen hyödyntämisestä ikäihmisten perhehoidossa ja laajemmin vanhuspalveluissa. Toisaalta pyrin aineistolähtöisyyden ja valmiiden ajatusmallien vuoropuhelun eli abduktiivisen päättelyn kautta sosiaalialalla ja yleisemmin yhteiskunnassamme tunnettujen käsitteiden tasolla, koska ajattelen ikäihmisten perhehoidosta ”parastamieni” kehittämisajatusten siirtyvän ja juurtuvan sitä kautta helpommin takaisin käytäntöön myös muissa vanhuspalveluiden toimintaympäristöissä.

Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä tarkoitetaan rajatun ilmiön kannalta oleellisen tiedon keräämistä aineistosta. Sisällönanalyysissä tutkija tekee tulkintoja ja päätelmiä, joiden kautta hän pyrkii ymmärtämään tutkimukseen osallistuneiden näkökulmaa aina paremmin ja paremmin (Tuomi & Sarajärvi 2011, 112–113). Aineiston analysointi on aina hyvin tutkijakohtaista ja samasta aineistosta voi syntyä hyvinkin erilaisia tulkintoja tai tutkimusraportteja (Kiviniemi 2007, 83). Itse aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kuitenkin systemaattinen, kolmivaiheinen prosessi, jota ohjaa kaikissa vaiheissa tutkimustehtävä. Ennen analyysin aloittamista on tarpeen valita analyysiyksikkö, joka voi olla aineistosta riippuen yksittäinen sana, lauseen osa, lause tai ajatuskokonaisuus. Ensimmäisessä vaiheessa tutkija pelkistää eli redusoi aineiston karsimalla siitä tutkimuksen kannalta epäolennaisen sisällön pois. Aineiston voi pelkistää joko tiivistämällä ilmauksia tai pilkkomalla aineiston sellaisenaan osiin. Toisessa vaiheessa aineistosta koodatut ilmaisut käydään läpi ja etsitään niistä samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia, joka mahdollistaa niiden ryhmittelyn eli klusteroinnin. Samaa asiaa tarkoittavat asiat luokitellaan alaluokkiin, joille annetaan niitä yhteisesti kuvaava nimi. Ryhmittely on tärkeä vaihe aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä, koska sillä luodaan usein pohja tutkimuksen rakenteelle. Kolmannesta analyysivaiheesta käytetään nimeä käsitteellistäminen eli abstrahointi, jolla erotetaan tutkimustehtävän kannalta olennaisin tieto ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 108–112.)

Edellä kuvattua aineistolähtöistä analyysitapaa on kritisoitu siitä, että siihen ovat yleensä väistämättä vaikuttamassa tutkijan aiempi teoreettinen tietopohja, tutkimuksessa käytetyt käsitteet, itse tutkimusasetelma ja valitut menetelmät. Näitä ongelmia pyritään ratkaisemaan teoriaohjaavassa analyysissä, jossa on teoreettisia kytkentöjä ja teoriaa käytetään apuna analyysin etenemisessä. Tässä analyysitavassa tunnistetaan ja tunnustetaan aiemman tiedon vaikutus. Teoriaohjaavassa analyysissä pyritään löytämään uusia näkökulmia aiemman tiedon ja tutkimuksessa kerätyn empiirisen aineiston yhdistelyn ja vuoropuhelun kautta, jolloin voidaan puhua myös abduktiivisesta päättelystä. (Sarajärvi & Tuomi 2011, 96–97.)

Omassa tutkimuksessani aloitin aineiston analyysivaiheen kuuntelemalla ja litteroimalla kokonaan nauhoittamani haastattelut heti niiden toteuttamista seuraavana päivänä. Tulosteista rajasin tarkentamieni tutkimuskysymysten kannalta olennaiset osat yliviivamalla orientaatioihin liittyvät ilmaukset oranssilla, käytäntöjen kuvaukset keltaisella ja kehittämistoimintaan viittaavat kommentit vihreällä. Ilmaukset olivat kokonaisia lausei-

ta tai asiakokonaisuuksia. Käytyäni haastatteluaineiston näin kokonaisuudessaan läpi tarkistin E-lomakkeet, ja tein em. jaottelun myös paperille printtaamilleni kyselylomakevastauksille. Havaitsin tässä vaiheessa, että tiedonkeruutavasta riippumatta aineistosta nousee esille samankaltaisia teemoja ja ilmauksia, joten päätin käsitellä koko tutkimusaineiston yhtenä kokonaisuutena. Tämä ratkaisu tuki myös tutkimukseen osallistuneiden anonymiteettiä.

Tämän jälkeen siirsin litteroiduista teksteistä ja lomakevastauksista olennaisia, suoria ilmaisuja kolmeen erilliseen word -tiedostoon, jotka nimesin tutkimuskysymysteni pohjalta työorientaatio-, työkäytäntö- ja kehittäminen –otsikoilla. Tässä vaiheessa yksinkertaistin entisestään vielä käsitystäni työorientaatioista, työkäytännöistä ja kehittämisestä käsitteinä. Työorientaation määrittelin vastaamaan kysymykseen, miten työtä tehdään. Työkäytännön vastaavasti siihen, mitä tehtäväkokonaisuuksia työssä toteutetaan. Kehittämistoiminnan ymmärsin erilaisina keinoina saada aikaan muutoksia. Tämä tutkimustehtäväni kannalta olennainen jaottelu on osin keinotekoinen ja kankea, koska työorientaatiot ja –käytännöt sekä niiden kehittäminen kulkevat limittäin sosiaalialan työn arjessa. Myös omasta aineistostani nousevia ilmauksia olisi varmasti voitu tarkastella hyvinkin erilaisista näkökulmista käsin. Aineistoni saturaatio alkoi näkyä selkeästi kahden haastattelun ja kyselyaineistojen käsittelyn jälkeen. Seuraavaksi pelkistin tutkimukseen osallistuneiden suorat ilmaisut seuraavan sivun esimerkkitaulukon mukaisesti tiiviimpään muotoon.

TAULUKKO 1. Esimerkkejä aineiston pelkistämisestä

TYÖORIENTAATIO	
<i>"sillohan on jo tärkeä, kun voin katsoa sitä pientä lasta, kun sen äiti hakee kahvia"</i>	kokemus omasta merkityksellisyydestä
<i>"kunnioittaa sitä hoidossa sitä asiakkaan perittyä historiaa ja sitä mihin se on elämässään tottunut, ihan perusasioista lähtien siis"</i>	tarpeiden ja tottumusten kunnioittaminen
TYÖKÄYTÄNTÖ	
<i>"muutamat perhehoitajat, joilla on pieniä lapsia, haluavat tuoda lastensa elämään ikäihmisiä, varamummoja ja -pappoja, joita ei muuten lasten elämässä ole"</i>	varamummuna ja -pappana oleminen
<i>"et perheissä tapahtuvaa keskustelua, mitä tarkoittaa kun minun äitini vanhenee ja sitte sanotaan, että tässä tulee tämmösiä palveluita"</i>	omaiset pohtivat ikääntyneen tilannetta
KEHITTÄMISTOIMINTA	
<i>"ne on kanssa vähän tämmösiä olettamuksia et mitä me oletetaan vanhojen toivovan"</i>	ikäihmisten huomioiminen käyttäjänäkökulmasta
<i>"et kyl tää perhehoito=sukupolvien välinen vuorovaikutus... ja kyllä mä nään et valtion pitäis lähteä tukee sen kehittämistä korvamerkityillä rahoilla"</i>	määrärahoja tarvitaan

Mikäli päädyin samaan pelkistettyyn ilmaisuun useammin kuin kaksi kertaa, päätyi se sellaisenaan alaluokaksi kolmeen erilaiseen analyysitaulukkooni (liite 6). Seuraavaksi luin tutkimusaiheestani aiemmin keräämääni teoreettista tietoa ja käsitteitä rinnakkain jokaisen analyysitaulukon kanssa. Rajasin ja täydensin tässä kohtaa teoreettista ymmärrystäni sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ja siihen läheisesti liittyvistä työorientaatioista ja -käytännöistä. Tämän pohjalta yhdistin aiemmin aineistosta käsin muodostamani alaluokat yläluokiksi, joita olivat esimerkiksi kodinomaisuus, ryhmäprosessin ohjaaminen ja vanhuskeskeisen tiedon tuottaminen. Yläluokkien nimeämisessä näkyi jo erilaisten teoreettisten lähestymistapojen vaikutus. Jatkoin vielä käsitteellistämistä ja kuhunkin analyysitaulukkoon muodostui yksi pääluokka, jotka olivat voimauttava perhe, toimiva yhteisöllisyys ja vaikuttava kehittäminen. Aineiston analyysin loppuvaiheessa palasin vielä sosiaalialan teoriakirjojen pariin. Tutustuin lisäksi sähköisten aineistojen pohjalta englantilaisiin ikäihmisten tai muiden eri syistä hoivaa tarvitsevien aikuisten perhehoidon (adult placement, shared lives) toimintamalleihin ja periaatteisiin. Halusin näin peilata tutkimustuloksiani suhteessa alan eurooppalaisiin kokemuksiin ja sosionomi -koulutuksen tietoperustaan.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Eettisyys on tutkimustyössä läpäisevä periaate, jonka tulee näkyä kaikissa tutkijan tekemissä valinnoissa koko tutkimusprosessin ajan. Eettisesti kestävässä tutkimuksessa eri vaiheita ja ratkaisuja sekä työn merkityksiä ja laajempia seurauksia on pohdittu huolella. (Pohjola 2007, 12, 17.) Opetusministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunnan laatimaan hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu mm. tutkimuksen teon rehellisyys ja tarkkuus, tieteellisen tiedon mukaisten tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien soveltaminen, avoimuus tiedon julkistamisessa ja omistamisessa, toisten tutkijoiden työn arvostaminen, tutkijan sidonnaisuuksien esiintuominen ja tutkimukseen osallisten oikeuksien kunnioittaminen (Hirsijärvi ym. 2010, 23–24.) Tutkimuksen luotettavuutta lisää sen toistettavuus ja pätevyys. Tutkimuksen tulee olla toistettavissa ja tavoitteena tulee olla, että samoihin tuloksiin voi päästä myös toinen tutkija tai toisena ajankohtana toistettu vastaava tutkimus. Tutkimus on pätevyys määräytyy sen mukaan, kuinka hyvin valitulla tutkimusmenetelmällä pystytään löytämään vastauksia tutkittavaan asiaan. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta pyritään lisäämään mahdollisimman tarkkoilla tutkimuksen toteutustapojen ja olosuhteiden kuvauksilla. (Hirsijärvi ym. 2010, 231–232.)

Opinnäytetyössäni olen pohtinut ja perustellut omaa rooliani, pyrkimyksiäni ja tutkimuksellisia ratkaisujana prosessin eri vaiheissa. Olen myös aukaissut niitä jo aiemmin tässä raportissa sekä tutkimuksen suunnitteluvaiheessa niin oppilaitosyhteisössä kuin vuoropuhelussa Perhehoitoliitto ry:n suuntaan. Aineistonkeruuvaiheessa olen tuonut tutkimukseen osallistuneille selkeästi esille omat tavoitteeni ja näkökulmani, miksi ja millä mielin olen liikkeellä tämän aiheen kanssa. Pohjolan (2007) mukaan tutkimus ei voi koskaan olla neutraalia, jos sen tuottamalla tiedolla halutaan olevan jotain merkitystä ja vaikutuksia toimintaympäristössä. Tästä näkökulmasta on tärkeää pohtia myös tutkimuksen eettisyyttä sen seurausten ja tuottaman tiedon pohjalta. (Pohjola 2007, 24–25.) Yksi motiivi tämän tutkimuksen tekoon on ollut haluni herättää keskustelua ja ideointia sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta yhtenä vanhuspalveluiden voimavara-tekijänä. Olen halunnut lisätä myös positiivisia mielikuvia ja tietoisuutta ikäihmisten perhehoidosta yhtenä vanhuspalveluiden vaihtoehtona. Myönteinen ennakkokäsitykseni sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja ikäihmisten perhehoitoa kohtaan voivat heikentää tutkimukseni luotettavuutta.

Olen tutkinut sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistäviä työorientaatioita ja –käytäntöjä sekä vaadittavia kehittämistoimia vain ikäihmisten perhehoidon kehittäjien ja johtajien näkökulmasta. Se ei riittävää, koska ikäihmisten ”ääni” ei kuulu. Asiakas, vanhuspalveluiden käyttäjä tai perhekodissa asuva ikäihminen, tulee ottaa palveluiden kehittämisen keskiöön, koska muuten vaarana on jatkuva palveluiden kehittäminen ilman, että asiakkaat tarpeet ja odotukset tulee täytettyä (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 58). Myöskään ikäihmisten perhehoidon arjen kokemukset perhehoitajien suulla kerrottuina tai tutkijan itse havaitsemina eivät ole mukana tutkimusaineistossani. Olisin halunnut tavoittaa nämä kaikki näkökulmat mukaan tutkimukseeni, mutta se ei ollut nyt mahdollista tämän laajuisessa tutkimuksessa eikä tässä tutkimuskontekstissa. Opinnäytetyöprosessini alkuvaiheessa todettiin, että arjessa tapahtuvan sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tutkimukseen sopivia ikäihmisten perhekoiteja on Suomessa vielä vähän, ja olisin joutunut miettimään eettisyyden haasteita kolkon toiselta puolelta ikäihmisten yksityisyyden säilyttämisen ja perhehoitajien jaksamisen, arjesta irrottautumisen näkökulmasta.

Oman tutkimukseni luotettavuutta halusin sen sijaan parantaa ensinnäkin ottamalla mukaan kymmenen erilaisista näkökulmista ikäihmisten perhehoitoa ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta tarkastelevaa vanhustyön asiantuntijaa. Toinen tapa parantaa tutkimukseni luotettavuutta oli triangulaatio, jolla tarkoitetaan saman ilmiön tarkastelua erilaisista teorioista käsin sekä hyödyntämällä erilaisia aineistonkeruu ja –analyysitapoja (Hirsimäki ym. 2010, 233). Omassa tutkimuksessani keräsin tietoa kahdella erilaisella tavalla, jolloin sähköisellä kyselyllä kerätty aineisto tuki haastatteluiden tuloksia. Aineiston analyysissä käytin sekä aineistolähtöistä että teoriaohjaavaa lähestymistapaa. Pyrin myös tarkkuuteen tutkimuksen toteutustapojen kuvaamisessa. Tutkimuksen analyysissa ja raportoinnissa päädyin häivyttämään esimerkiksi tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden toimialuetta koskevat tiedot ja sen, kummalla tavalla he olivat osallistuneet tutkimukseeni. Tämä oli perusteltua osallistujien yksityisyyden turvaamiseksi enkä katsonut sillä olevan merkitystä tutkimustulosten kannalta.

Eettisesti kestävään tutkimukseen kuuluu myös se, että siitä saadulla tiedolla on hyötyä käytännön toimijoille, ja että tieto palautuu sinne, mistä se on kerätty. Tätä tavoittelin ensinnäkin sillä, että haastoin ikäihmisen perhehoidon ja vanhuspalveluiden asiantuntijat pohtimaan ja tuottamaan itse tietoa sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävästä tekijöistä. Tutkimukseeni osallistuneiden mielestä jo pelkkä haastattelutilanne tai kyse-

lyyn vastaaminen herätteli miettimään omaa työtä uudesta näkökulmasta. Olen lisäksi sitoutunut toimittamaan raporttini kaikille tutkimukseen osallistuneille ja esittelemään tutkimukseni tuloksia Perhehoitoliitto ry:n tilaisuuksissa vuoden 2013 aikana. Pohdin tarkemmin tutkimukseni hyödynnettävyyttä sekä aiheeseen liittyviä jatkotutkimusideoita ja kehittämistoiminnan mahdollisuuksia raportin lopussa.

5 TULOKSIA JA KEHITTÄMISIDEOITA

Tässä luvussa esittelen ikäihmisten perhehoidon kehittäjiltä ja vastuuhenkilöitä syksyllä 2012 keräämäni tutkimusaineiston pohjalta nousevia kehittämisideoita siihen, miten sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta voidaan saada voimavaroja vanhuspalveluihin. Olen jäsentänyt kokemuksellista tietoa nivomalla sen tutkimukseni teoreettisiin lähtökohtiin sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ja sitä edistävästä sosiaalityön työorientaatioista. Koska haluan saada alkuperäisten ajatusten esittäjien ”äänen” kuuluville myös raportissa, käytän muutamia suoria lainauksia tutkimusaineistostani. Olen lisäksi tehnyt jokaisen alaluvun loppuun tiivistelmätaulukon, josta johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia voi kätevämminkin silmäillä myös arkityön kiireiden keskellä.

5.1 Voimauttava perhe

Ikäihmisten perhehoito on nimensä mukaisesti perheessä tapahtuvaa hoivaa ja huolenpitoa. Ikäihmisten palveluiden laatusuosituksessa (2008) korostetaan kodinomaisia palveluratkaisuja silloin, kun itsenäinen selviytyminen omaan kotiin vietävien tukipalveluidenkaan turvin ei enää onnistu (Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto 2008, 28). Myös EU:n vapaaehtoisessa laatusuosituksessa (2010) asiakkaan sekä tarvittaessa myös hänen perheensä ja hoitajiensa moninaisten tarpeiden, voimavarojen ja tottumusten huomioiminen on esitetty keskeisenä sosiaalityön laatukriteerinä. (European Commission, The Social Protection Committee 2010, 6).

Kodinomaisuuden ja hyvän hoivan katsottiin muodostuvan ikäihmisten perhehoidossa kiireettömyydestä, jaetusta arjesta ja pysyvistä ihmissuhteista sekä luontevasta ja jännitteettömästä kanssakäymisestä kaikkien yhteisön jäsenten kesken. Ikäihmisten perhehoidon kontekstissa perhe ymmärrettiin laajasti, ja siihen katsottiin kuuluvaksi niin perhehoitajan kuin hänen hoitamiensa vanhusten lähisuku kokonaisuudessaan. Myös hoitajan omalla taustalla ja varhaisilla kokemuksilla perhe-elämästä nähtiin olevan merkitystä sukupolvien välisen vuorovaikutukseen kannustavan ilmapiirin luomisessa. Tärkeänä pidettiin sitä, että myös lapsille ja nuorille uskalletaan antaa tilaa ja lupa osallistua omalla, ikään sopivalla tavallaan vastavuoroiseen kanssakäymiseen ”varamummujen tai –pappojen” kanssa, kuten seuraavan sivun esimerkki tutkimusaineistosta osoittaa:

”lapset on nimenomaan se, joka vetää ne vanhukset mukaan siihen toimintaan niinku mukaan että kun se käy niin automaattisesti, kun ei lapsi osaa ajatella, et ei sovellu tämä ja tämä ja mitenkä tän nyt sanois niin lapsi sanoo, et tuu... mä haluan, että sä tuut pelaan mun kanssa mustaa pekkaa, niin silloin tullaan, niin se käy jotenkin automaattisti ja luontevasti se että ne huomaamattaan lähtee mukaan siihen, et siitä apaattisesta olemisestaan elämään mukaan siihen perheen touhuun mitä siellä on ja huolehtimaan, et onko koulureppu pakattuna”
(Haastateltava 3)

Arkisen sukupolvien välisen vuorovaikutuksen kautta lasten ja nuorten kuvattiin oppivan vastuullisuutta, ja ikäihmisten vastaavasti löytävän motivaatiota oman toimintakyvyn ylläpitämiseen sekä kokemustiedon ja osaamisen jakamiseen. Sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa keskeisenä pidettiin ikäihmisen mahdollisuutta tuntea itsensä merkitykselliseksi, jolla nähtiin olevan iso merkitys mielenterveyden kannalta. Myös alemmille polville arvioitiin arkisen vuoropuhelun kautta siirtyvän paljon historiatietoa, taitoja ja selviytymisen asennetta, jotka auttavat heitä kiinnittymään paremmin yhteiskuntaan ja löytämään ratkaisuja mahdollisissa myöhemmissä, oman elämän kriisitilanteissa.

Ikäihmisten perhehoidon kehittäjien ja vastuuhenkilöiden vastauksissa heijastui sosio-kulttuurinen ihmiskäsitys ja voimavarakeskeinen ajattelu. He kuvasivat monilla ikäihmisille olevan paljon annettavaa, vaikka muisti ja fyysinen toimintakyky olisivat jo heikentyneet. Toisaalta korostettiin sitä, ettei sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa hoivayhteisöissä saa unohtaa sitä, että iäkäs ihminen tarvitsee myös jo paljon turvaa ja huolenpitoa. Vuorovaikutuksessa tulee tutkimukseen osallistuneiden mielestä huomioida ja kunnioittaa mahdollisimman pitkälle ikäihmisen omia tarpeita ja ajan myötä hänelle tärkeiksi muodostuneita tottumuksia. Sukupolvien välisten vuorovaikutustilanteiden arveltiin olevan toisinaan myös epämiellyttävä ja ahdistava kokemus eikä siihen tule pakottaa ketään esimerkiksi asumis- ja palveluratkaisuilla tai erilaisten juhlien ja lapsiryhmien esiintymisvierailujen yhteydessä.

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vanhuspalveluissa voisi sanoa perustuvan voimauttava perhe –työorientaatioon, joka edellyttää työntekijöiltä samaan aikaan sekä herkkyyttä ja kykyä turvallisuudentunteen rakentamiseen että innostavaa ja mahdollistavaa asennetta kaikkien osallisten motivaation, osaamisen ja osallisuuden nostattamiseksi. Leena Kurki (2008) on tuonut esille ajatusta siitä, että vanhuspalveluiden kehittämiseen ja vanhuksiin kohdistuvien asenteiden muuttamiseen tarvitaan aistiherkkiä inhimillisiä, helliä ja itseään häpeämättömiä ihmisiä (Kurki 2010, 60). Häpeämättömyyttä ja rohkeutta voimauttava perhe –orientaatiolla toimiva työntekijä saattaa tarvita

myös siinä, että uskaltaa ottaa oman taustansa, perheensä ja jopa konkreettisesti perheenjäsenensä mukaan hoitotyöhön. Ikäihmisten perhehoidon kehittäjien ja vastuuhenkilöiden mielestä tämäntyyppistä otetta tarvittaisiin enemmän suomalaisissa vanhushpalveluissa ammatillisuutta korostavan ajattelun rinnalle. Näin voitaisiin tuoda ”perhe” mukaan myös niihin vanhustyön ympäristöihin, missä se ei muuten konkreettisesti ole läsnä arjessa.

Taulukko 2. Voimauttava perhe –johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia

Voimauttava perhe –johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia
<p>Kodinomaisuus ja perhe-elämä näyttäytyvät keskeisenä voimavarana ikäihmisten perhehoidossa ja vanhushpalveluissa.</p> <p>Perhe tulisi nähdä laajasti. Huomiota tulisi kiinnittää sekä hoitajan että hoidettavien aiempiin kokemuksiin ja tarinoihin perhe-elämästä. Lasten ja nuorten mukaan ottaminen vanhusten hoitoyhteisöjen arkeen on mahdollista, ja siihen on löydettävissä monia tapoja. Tärkeää olisi kunnioittaa kaikkien osapuolten toiveita ja tapoja toimia.</p> <p>Sukupolvien välinen vuorovaikutus ei vaadi välttämättä isoja tapahtumia tai järjestelyjä. Arkinen yhdessä olo ja kiireettömät vuorovaikutustilanteet ovat riittäviä.</p> <p>Sukupolvien välinen vuorovaikutus voisi tarjota ikäihmiselle lisää mahdollisuuksia vuorovaikutustarpeiden tyydyttämiseen. Näin voisi löytyä uutta motivaatiota oman toimintakyvyn ylläpitämiseen ja toimijuuteen.</p> <p>Pyrkimällä rohkeasti eroon ikästereotyyppioista työntekijä ja ikäihminen voisivat oppia enemmän toisiltaan. Näin voitaisiin lisätä myös vuorovaikutuksellisuutta ja vertaistuellisia elementtejä hoitotyössä.</p>

5.2 Toimiva yhteisöllisyys

Yhteisöllisyys liittyy tutkimukseeni osallistuneiden mielestä monella tavalla ikäihmisten perhehoitoon ja sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen. Yhteisöllisyydestä puhuttiin ikäihmisten perhehoidon ”arkena” tai ”vanhan hyvän ajan perhe-elämänä”, mutta samaan aikaan sitä kaivattiin lisää sukupolvien vuorovaikutusta edistämään esimerkiksi omaisten kanssa toimittaessa. Näin tutkimusaineistoni liittyi hyvin moderniin tapaan hahmottaa yhteisöllisyyttä. Nykyajan ihmisten arjessa on yhtä aikaa mukana sekä pitkäkestoiseen sitoutumiseen perustuvaa yhteisöllisyyttä että hetkellisiä ja tiettyyn asiaan perustuvia yhteenliittymisen tavoitteita. (Korkiamäki & Nylund & Rautakari & Roivainen 2008, 10). Tässä yhteydessä ymmärrän yhteisöllisyyden hyvin käytännöllisesti erilaisten toimivien ja sukupolvien välistä dialogia edistävien tukiverkkojen rakentamisena vanhushpalveluiden tueksi. Rajaukseni taustalla on tutkimusaineistostani esille noussut huoli siitä, ettei vanhustyöntekijöillä itsellään ole haasteellisessa ja kiristyvässä hoiva-

työn arjessa riittäviä voimavaroja tarvittavien yhteistyöverkostojen rakentamiseen. Arvokkaana pidetyn sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollistamiseksi toivottiin ulkopuolisten tahojen aloitteellisuutta ja rohkeutta lähestyä ikäihmisten palvelu- ja hoitoyksiköitä sekä oman alueen perhehoitajia.

Päiväkoti- ja koululaisryhmien jo perinteisiksi muodostuneita vierailuja ja esiintymiskäyntejä arvostettiin paljon, koska ne toivat vaihtelua ja iloa arkeen. Uusia avauksia toivottiin esimerkiksi siihen, miten nuoret ja vanhat voisivat toimia toistensa opettajina. Ikäihmiset voisivat esimerkiksi kertoa hoitoyhteisössä vieraileville koululaisille eläviä muistoja sota-ajasta tai mennä kouluille pitämään kotitalous- ja käsityötunteja. Vastavasti nuoret voisivat opettaa tietotekniikkaa ja muita nykyajan asioita. Nuoria toivottiin enemmän myös talkoapuun ja työelämään tutustumisjaksoille hoitoyhteisöihin, koska kasvokkain kohtaamisen uskottiin olevan paras tapa poistaa molemmin puolin mahdollisesti syntyneitä ennakkoluuloja ja pelkoja.

Sukupolvien välistä vuorovaikutusta ehdotettiin myös yhdeksi luonnolliseksi ja säännöllisesti toistuvaksi ”toimintatuokioksi” vanhuspalveluyksiköiden viikko-ohjelmaan. Sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ei toivottu liian järjestettyä tai erillistä toimintaa, vaan peräänkuulutettiin enemmän sopivasti ohjattua ja kontrolloitua yhteistoimintaa yhteisissä tiloissa. Tilat olisi hyvä heti alusta alkaen suunnitella yhdessä mahdollisimman muunneltaviksi eri sukupolvien käyttöön, kuten alla olevassa esimerkissä kuvataan.

”et suunniteltas tämmösiä alueellisia toimintoja, joissa ois eri ikäisille samoissa tiloissa toimintaa et se ois mun mielestä ainakin semmonen mitä tarvis paljon enempi ajatella ja tarviiko sitä nyt tehdä niin päälle liimatusti et nyt tämä on tarkotettu tämmöseksi sukupolvien väliseksi et nimenomaan lisätä sitä eri toimialoja ylittävää yhteistä suunnittelua niin se jo tois automaattisesti ja luontevasti sitä kanssakäymistä” (Haastateltava 5)

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistämiseksi oli olemassa myös jo hyväksi havaittuja käytäntöjä, joita olivat mm. vielä kotona asuvien ikäihmisten ruokailujen järjestäminen kouluille ja päiväkoteihin. Siellä oli havaittu tapahtuvan luonnollista kohtaamista ja ajatustenvaihtoa yhteisen ruokapöydän ääressä. Tämän ajateltiin olevan käänteisesti mahdollista myös perhekodeissa ja tuetun palveluasumisen yksiköissä, joihin voitaisiin kutsua säännöllisesti perhepäivä- tai kotihoidossa olevia lapsiryhmiä ruokailemaan. Mahdollisuuksia tämänkaltaisten pienimuotoisten ja arkisten yhteistoimintakäytäntöjen toteuttamiseen nähtiin paljon. Yhteistoiminnan onnistumisen kannalta pidettiin tärkeänä säännöllisiä ja kasvokkain tapahtuvia tapaamisia, joissa opitaan tuntemaan

kumppanin arvot, tavoitteet ja toimintatavat. Yhteissuunnittelua pidettiin tärkeänä myös ikäihmisten kunnioittavan kohtaamisen ja erityistarpeiden huomioimisen kannalta.

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen keskeiseksi tekijäksi niin ikäihmisten perhehoi-
dossa kuin laajemmin koko vanhuspalveluiden kentällä nousi omaisyhteistyön kehittä-
minen ja omaisten sitouttaminen osaksi hoivayhteisöä. Omaisilta toivottiin nykyistä
enemmän yhteisöllistä keskustelua iäkkään omaisensa palveluiden suunnittelussa ja
järjestelyssä seuraavan esimerkin tapaan:

”mä hälle sanoin, et nyt tässä ei edetä et pidetään vähän taukoo ja et ehkä aika tuo jon-
kun ratkaisun eikä siinä sitte menny ku pari viikkoa, niin kaukasempi omainen otti yh-
teyttä ja sano, et he on pitäneet suvulla pienen kokouksen ihmisen luona, missä oli ihmi
siä eri haaroista ja että hän haluais nyt olla niin, että hän olis meihin päin yhteydessä ja
asiakas oli toivonut, et hän toimii niinku välittäjänä ja siinä oli jotain semmosta, että
näinkö me oppisimme ajatteleen”
(Haastateltava 2)

Omaisten vierailuja pidettiin tärkeänä keinona edistää sukupolvien välistä vuorovaiku-
tusta hoivayhteisöjen sisällä. Nähtiin, että sukupolvien välistä vuorovaikutusta olisi
luonteva kehittää oheisen esimerkkitalanteen pohjalta tavoitteellisemmaksikin toimin-
naksi.

”siinä sitten jollekin asukkaalle tuli monen sukupolven alta pieniä vieraita ja taisi olla
naapurinkin pikkunen siinä mukana, kolme pientä lasta ja he oli siinä ennenki käyneet,
ja he tunsu sen yksikön, he meni siitä meidän ohitte ja sano, et he menee Kalle-setää
(nimi muutettu) katsomaan ja niin he meni Kalle-setää katsomaan, joka oli tosiaan per-
heetön, he olivat joskus kuulleet että Kalle-setä voi soittaa väliin haitaria ja mä kuulin,
kun lapset sano, et he mielellään kuulis sitä soittoa ja sitten Kalle –setä soitteli heille
haitaria... ja tiäksä se oli niinku, mitään ei ollu kukaan suunnitellukaan ja kaikki tapahtu
niinku omaehtoisesti ja se oli kauheen ihana hetki”
(Haastateltava 2)

Monissa paikoissa oli kokemuksia myös siitä, etteivät omaiset ehdi, jaksa tai pysty vie-
railemaan riittävän usein oman ikäihmisensä luona, jolloin ”lääkkeenä” sukupolvien
välisen ketjun paikkaamiseen pidettiin sitä, että ympäri Suomen lähialueen äiti lapsi-
kerhot tai vastaavat kokoontuisivat vanhusten palveluyksiköiden tiloissa. Tällöin voitai-
siin elvyttää nk. mummola –perinnettä ilman, että liikkumiskyvyltään kenties jo heikos-
sa kunnossa olevien ikäihmisten itse tarvitsisi lähteä nuoremman polven luo.

Tutkimukseni mukaan sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ja laajemminkin vanhus-
työn tueksi toivotaan toimivaa yhteisöä. Vanhusten palvelut tulisi nähdä entistä enem-
män osana laajempaa paikallisyhteisöä eikä irrallisina instituutioina. Samansuuntaisia
toiveita on esitetty Euroopassa jo 1970 –luvulta alkaen. Laitosten ja laajemman yhteisön

rajamailla työtään tehneet sosiaalityöntekijät esim. sairaaloissa alkoivat kaivata laajemman yhteisön mukaan ottamista hoivatyönsä tueksi ja ongelmien ennaltaehkäisemiseksi. Nämä tarpeet olivat yhtenä osana vaikuttamassa yhteisösosiaalityön painotusten leviämiseksi ympäri maailmaa. (Payne 2005, 215.) Näin tutkimustulosteni ja aiemman teoreettisen tiedon valossa näyttää siltä, että suomalaisissa vanhushpalveluissa olisi kenties nykyistä enemmän kysyntää yhteisösosiaalityön orientaatioille ja käytännöille.

TAULUKKO 3. Toimiva yhteisöllisyys – johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia

Johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia
<p>Ikäihmisten perhehoito näyttää vastaavan hyvin aiemmissa tutkimuksissa esille nousseisiin aikuisten lasten toiveisiin omien vanhempiensa kodinomaisista hoivapalveluista omaishoidon sijaan tai rinnalla. Tätä voisi selvittää ja hyödyntää enemmän ikäihmisten perhehoidon kehittämisessä sekä tiedotuksessa.</p>
<p>Omaisista tulisi haastaa entistä enemmän mukaan vanhushpalveluiden arkeen. Heitä voisi aktiivisemmin pyytää mukaan oman ikäihmistä hoidon järjestelyihin sekä hoitoyhteisön tapahtumiin tai vapaaehtoistyöhön.</p>
<p>Vanhushpalveluiden järjestämiseen kaivattaisiin laajemman yhteisön aktiivisuutta ja yhteisöllistä otetta sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollistamiseksi. Eri tahot, esimerkiksi oppilaitokset, voisivat ottaa entistä enemmän itse yhteyttä vanhuspuolen toimijoihin ja tarjota työpanostaan.</p>
<p>Ns. perinteisiä sukupolvityön toimintamuotoja arvostetaan vanhushpalveluiden arjessa, mutta niiden rinnalle toivotaan uudenlaisia vuorovaikutuskäytäntöjä esim. yhteisten ruokailujen tai osaamisvaihtojen muodossa.</p>
<p>Vanhusten hoitoyhteisöjen viikko-ohjelmaan voisi sisällyttää säännöllisiä ”sukupolvituokioita” askartelu- tai musiikkihetkien tapaan.</p>

5.3 Vaikuttava kehittäminen

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi vanhushpalveluissa tarvitaan ikäihmistä perhehoidon kehittäjien ja vastuuhenkilöiden mielestä monella tasolla tapahtuvaa kehittämistyötä. Ensinnäkin tarvitaan vanhuslähtöisen tiedon tuottamista, jolla varmistetaan ikäihmistä huomioiminen käyttäjänäkökulmasta, ja voidaan kehittää heidän odotuksiaan vastaavia työkäytäntöjä. Tärkeää on myös pyrkiä tallentamaan nykypäivän ikäihmisillä olevia muistoja ja tietoja menneiltä ajoilta, jotta ne siirtyisivät seuraaville sukupolville. Myös sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien työkäytäntöjen tutkiminen ja vaikuttavuuden osoittaminen nähtiin tärkeänä. Vaikuttavuuden ja vanhusten kokemusten kautta sukupolvityölle vanhushpalveluiden osana voidaan osoittaa perusteluja ja resursseja. Vaikuttavuus onkin sosiaalityön kehittämisessä ajankohtainen ja monimuotoinen käsite, josta puhutaan yhteiskunnallisella tasolla, talouden ja tehokkuuden

näkökulmasta sekä organisaatioiden ja työprosessien kehittämisen yhteydessä ja asiakaskokemusten kuvaamisen yhteydessä. Sosiaalialalla tarvitaan laajaa ymmärrystä vaikuttavuudesta ja sen osoittamisesta. Laaja näkökulma huomioi käytännön työn kontekstisidonnaisena prosessina, jota voidaan tutkia useiden eri tekijöiden valossa. (Pohjola 2012, 10–13.)

Tutkimukseen osallistuneet arvioivat kehittämistoiminnan vaikuttavaksi, jos sillä saadaan aikaan haluttuja muutoksia. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vanhustalveluiden laadun kannalta keskeiseksi haasteeksi nostettiin vaikeudet uusien, nuorempien työntekijöiden rekrytoinnissa. Ikäihmisten perhehoidon leviämisen kannalta nähtiin myös ongelmallisena se, ettei nuorempi polvi välttämättä halua tehdä vaativaa ja sitovaa työtä omassa kodissaan. Sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät teemat ja ikääntyneiden kohtaamiseen sekä auttamiseen tähtäävät kouluprojektit tulisi tutkimukseen osallistuneiden mielestä sisällyttää valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin kaikilla koulutusasteilla. Näin tavoitettaisiin koko ikäluokka, voitaisiin lisätä vuorovaikutusta ja myönteistä asennetta ikääntymistä sekä vanhustyötä kohtaan. Erityisesti odotuksia kohdennettiin sosiaali- ja terveystalvan koulutusorganisaatioille, joissa sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät kysymykset tulisi tuoda myönteisellä ja innostavalla tavalla esille. Alan opiskelijoiden ja myös uusien perhehoitajien koulutukseen ehdotettiin reflektioivia tehtäviä, videoiteja, projekteja ja näyttöjä, joiden avulla tietoisuus ja osaaminen sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta lisääntyisi käsikädessä vanhustyön vetovoimaisuuden kanssa. Lähihoitajakoulutuksissa kautta maan tulisi nostaa aktiivisesti esille myös se, että ikäihmisten perhehoito voi olla varteenotettava uravalinta.

Ikäihmisten perhehoito nähtiin itsessään yhtenä mahdollisuutena lisätä sukupolvien välistä vuorovaikutusta suomalaisessa yhteiskunnassa. Sen tueksi kaivattiin tietoisuuden lisäämistä, suunnitelmallista kehitystyötä, valtakunnallista tahtotilaa ja taloudellisia resursseja seuraavan haastateltavan sanoin:

”kun lailla otetaan kantaa et perhehoito on ensisijainen sijoitusmuoto, niin kyllä silloin tulee antaa kunnille myös resursseja kehittää perhehoitoa, ei kunnat kerta kaikkiaan, tää talouden kehitys tänä päivänä, kunnat on ahdingossa, ei he pysty lisäämään omista budje teistaan jotain lisämäärärahaa perhehoidon kehittämiseen, se asia mua huolestuttaa et tätä kehitetään oman työn ohella ja et kunnissa tietyt työntekijät ottaa tän asian haltuun mut he katkee sen oman työtaakan alle”
(Haastateltava 1)

Muutenkin toivottiin sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävää arvokeskustelua ja päätöksentekoa niin valtakunnallisesti kuin kunnallispolitiikassa. Esille nousi myös seuraavankaltaisia pohdintoja nykyisestä sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmästäme:

”viranomainen ei anna lupaa sekayksiköille vaan ajatus on niin, että kaikki eri asiakasryhmät ohjataan niinku eri paikkoihin ja että eivät oo keskenään tekemisissä ol lenkaan, joka nyt kun rupee miettimään niin onkohan se ees järkevää” (Haastateltava 3)

Sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät teemat eivät tutkimukseen osallistuneiden mielestä nouse sellaisenaan esille laki- ja palvelurakennuudistuksissa. Sukupolviteeman arveltiin sisältyvän nk. ennaltaehkäiseviin sosiaali- ja terveystalvveluihin, jonne niiden pelättiin myös hukkuvan. Valtakunnallisilla järjestöillä arvioitiin olevan jo nyt hyviä käytäntöjä ja kehittämishankkeita sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ympärillä, mutta niiden toiminnan koettiin keskittyvän liiaksi pääkaupunkiseudulle ja muihin isompiin kaupunkeihin. Valtakunnallisten järjestöjen työpanoksen toivottiin jatkossa näkyvän enemmän myös paikallisella tasolla ja pienemmillä paikkakunnilla. Myös erilaisia paikallisia yhdistyksiä ja asukastoimikuntia kutsuttiin resurssiensa puitteissa kumppaniksi sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävään toimintaan vanhustyöhön.

Oman tutkimusaineistoni analyysivaiheen lopussa tutustuin englantilaisiin aikuisten perhehoidon käytäntöihin ja terminologiaan. Englannissa puhutaan yhdistäen perhe- ja yhteisöperusteisesta hoivasta, joka orientaationa ja käytäntönä yhdistyy hyvin myös oman tutkimukseni tuloksiin. Siellä palvelua markkinoidaan ja kuvataan sosiaalisena innovaationa, jota kutsutaan yhdessä elämiseksi. (Social Care Institute for Excellence 2012; The UK network for small community services 2012.) Vastaavalle ajattelumallille näyttäisi olevan myös oman tutkimukseni valossa kysyntää myös suomalaisessa vanhustyön kentässä. Aktiivisessa kehitysvaiheessa oleva ikäihmisten perhehoito on itsessään jo yksi avaus tähän suuntaan, mutta muitakin mahdollisuuksia varmasti on. Esimerkiksi aineistostani nousevat ajatukset eri ikäisille tarkoitettujen, yhteisten toiminta- tai hoivapaikkojen perustamisesta tarvitsisivat konkretisoituakseen yhteiskunnallista tahtotilaa, resursseja ja kehittämistoimintaa.

TAULUKKO 4. Vaikuttava kehittäminen – johtopäätöksiä ja kehittämissuhteita

Johtopäätöksiä ja kehittämissuhteita

Ikäihmisten perhehoidon ja sukupolvien välisen vuorovaikutuksen kehittämiseen kaivattiin lisää resursseja ja tavoitteellisuutta. Kehittämisen toivottiin olevan vanhuslähtöistä ja vaikuttavaa.

Hyvistä, toimiviksi havaituista, käytännöistä tulisi kerätä tietoa, ja niitä pitäisi levittää esim. valtakunnallisten järjestöjen toimesta entistä tehokkaammin. Järjestöjen työpanoksen tulisi ohjautua paremmin myös paikallistasolle, kuntiin.

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen turvaamisen keskeisenä haasteena nousi esille nuorempien hoitajien rekrytointi vanhustyöhön ja myös ikäihmisten perhehoitajiksi. Opetukseen tulisi lisätä sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen tähtääviä projekteja ja sisältöjä kaikilla kouluasteilla. Näin voitaisiin edistää myös vanhustyön vetovoimaisuutta.

Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja rinnakkainelo pitäisi nähdä Suomessa enemmän voimavarana, joka edellyttää yleiseen asenneilmapiiriin, lainsäädäntöön ja vanhustyön henkilöstön osaamiseen vaikuttamista sekä mahdollisuuksia ja taloudellista tukea innovatiivisiin kokeiluihin.

6 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistämiseen löytyi ikäihmisten perhehoidosta käsin monia ideoita ja näkökulmia, joita olen esitellyt tarkemmin luvussa 5. Ikäihmisten perhehoito – ja perhehoito yleensäkin, on kodinomainen vaihtoehto eri syistä hoivaa ja huolenpitoa kaipaaville ihmisille. Perheessä eläminen tarjoaa monia mahdollisuuksia ikäihmisten toimintakyvyn ja toimijuuden vahvistamiseen. Ikäihminen voi kokea olevansa merkityksellinen ja hyödyksi arkisessa kanssakäymisessä lasten ja nuorten kanssa. Jotta sukupolvien välisestä vuorovaikutuksessa voi tapahtua voimaantumista, tulee sen aina lähtöä osallisina olevien omasta halusta sekä tavoitteista ja tavoista. Opinnäytetyöni tukee osaltaan aiemmissä tutkimuksissa esille tulleita odotuksia siitä, että vanhushuolituksissa voisi tulevaisuudessa olla enemmän kysyntää pienille, kodinomaisille hoitoyhteisöille. Tutkimukseeni osallistuneiden mielestä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistämiseksi on tärkeää luonnollisuus ja kiireettömyys. Se voi liittyä pieniin kohtaamisiin yhteisen ruokapöydän ääressä tai toisilta oppimiseen osana normaalia hoitotai kouluyhteisön arkea. Sukupolvien välistä vuorovaikutusta voi työntekijänä tukea ja tuoda näkyväksi esimerkiksi kertomalla tarinoita omasta perheestä tai muistelemalla menneitä yhdessä ikääntyneen kanssa. Sukupolvien välinen vuorovaikutus tapahtuu osin luonnostaan, mutta sitä voi myös tietoisesti edistää pyrkimällä arjen työssä eroon ikäkattegorioita ylläpitävästä ajattelusta ja toimintamalleista. Työntekijänä voi esimerkiksi pohtia tarkemmin omia puhe- ja työtapoja sekä luoda aktiivisesti mahdollisuuksia eri ikäisten kohtaamiselle.

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistäminen ei onnistu vanhustyöntekijöiltä yksin, vaan se on laajemman yhteisön ja koko yhteiskunnan asia. Omaisilla, ja heidän mukaan innostamisellaan, on olennainen rooli sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa ikäihmisten arjen rikastuttajana. Ikäihmisten perhehoitokodeissa omaiset ovat aiempien tutkimusten valossa aktiivisesti mukana arjessa ja pitävät yhteyttä omiin vanhuksiinsa. Tästä voisi päätellä, että edellä kuvaamani kodinomaisuus ja perhekeskeisyys voisivat madaltaa myös omaisten kynnystä ottaa osaa omien resurssiensa mukaan vanhusten hoitoon. Opinnäytetyö tuki käsitystäni siitä, että vanhustyötä tehdään monissa paikoissa melkoisten paineiden alla. Tutkimukseen osallistuneet peräänkuuluttivat laajemman yhteistyöverkon panosta vanhushuolituksien laadun ja sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollistajana.

Tutkimusaineistostani nousi esille kasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen merkitys sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollistamisessa. Tämän näkökulman korostamiseen on varmasti löydettävissä käytännöllisiä ja aiemmista kokemuksista nousevia syitä. Lapset ja nuoret tavoitetaan ikäluokittain päiväkodeista ja peruskouluista, joista tehdyt vierailut vanhusten luo ovat sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tunnetuin ja perinteisin muoto. Toisena tekijänä koulutusnäkökulman korostumisessa saattaa olla se, että vanhustyön osajista on jo nyt pulaa. Tutkimukseeni osallistuneet ikäihmisten perhehoidon kehittäjät ja vastuhenkilöt toivoivat lasten ja nuorten opettajia sekä sosiaali- ja terveysalan kouluttajia mukaan kehittämään sukupolvien välistä yhteistyötä, ja sitä kautta osaltaan helpottamaan vanhustyön arjen paineita. Ajattelen sosionomi-koulutuksen antavan hyviä valmiuksia eri ikäisten ihmisten parissa toimimiseen. Sosionomi-koulutuksen tietoperusta linkittyy minusta hyvin sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistämiseen tarvittavaan osaamiseen, kuten yhteisölliseen ja ikäkatteorioita purkamaan pyrkivään työotteeseen. Jatkossa tätä erityisosaamista voisi tuoda enemmänkin esille niin koulutuksen sisällöissä kuin mietittäessä sosionomien työelämään sijoittumista.

Suomalaiset sosiaali- ja terveyspalvelut sekä lainsäädäntö ovat tällä hetkellä muutoksessa, joten olisi hyvä aika tarkastella tulevia uudistuksia enemmän myös sukupolvien välisen vuorovaikutuksen edistämisen näkökulmasta. Olen tutkimukseeni osallistujien kanssa samoilla linjoilla siitä, että ilman kohdennettuja resursseja uusi palvelu ei juurua ja kehity. Sen lisäksi, että ikäihmisten perhehoidolle tarvitaan lisää kehittäjiä ja vastuunottajia kuntiin, tarvittaisiin myös mahdollisuuksia uusien sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien palveluiden innovointiin. Maassamme on jo tehty tai on tekeillä monia hyviä avauksia, kuten esimerkiksi SOS–Lapsikylän sijaishoidit Tampereen Vuoreksessa, ja niiden toimintamallin pohjalta suunnitteilla oleva ikäihmisten perhehoitokylä Kaarina. Nuoremman väen saattaisi olla helpompi lähteä mukaan uudella konseptilla ja modernissa kaupunkiyhteisössä toteutettavaan ikäihmisten perhehoitotyöhön. Myös vastuullinen yritystoiminta esimerkiksi englantilaisten tai lastensuojelun perhehoidossa meilläkin jo kokeiltujen mallien pohjalta voisi olla yksi keino uusien, nuorempien hoitajien rekrytointiin.

Sukupolvien välistä vuorovaikutusta edistävien työorientaatioiden ja –käytäntöjen keräämistä ja kehittämistä voisi tapahtua myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ja muiden toimijoiden sähköisessä kehittämissympäristössä, Innokylässä. Sukupolvien väli-

sen vuorovaikutuksen ja sitä edistävien käytäntöjen tutkiminen erilaisissa yhteisöissä esimerkiksi etnografisella tutkimusotteella voisi tuoda ilmiöön lisää syvyyttä ja käyttökelpoista tietoa tulevaisuuden vanhus- ja sosiaalipalveluiden sekä asuntorakentamisen suunnitteluun. Erilaisten sukupolvia yhdistävien toimintamuotojen suunnittelu, kokeilut ja vaikuttavuuden tarkastelu vanhustaluuksissa vaikkapa toimintatutkimuksellisella otteella olisi myös kiinnostavaa ja loisi osaltaan mahdollisuuksia nuorten kohtaamiseen ikääntyvien arjessa.

Ikäihmisten perhehoitoon ja sen ympärillä tapahtuvaan kehittämistyöhön perehtyminen on ollut mielenkiintoista. Tutkimukseni kautta olen oppinut vanhustyöstä ja sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta sekä tutkimuksellisesta työn kehittämisestä. Tätä oppia voin hyödyntää jatkossa omassa työssäni ja mahdollisesti myös jatko-opintojen parissa. Tutkimustuloksiani voidaan hyödyntää ikäihmisten perhehoidon erityispiirteiden kuvaamisessa päättäjille, vanhustyön toimijoille, tuleville perhehoitajille ja perhehoidosta kiinnostuneille ikäihmisille omaisineen. Jatkossa olisi tärkeää selvittää enemmän myös ikäihmisten perhehoidossa olevien vanhusten omia kokemuksia saamastaan hoidosta ja sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta osana sitä.

Vaikka sukupolvien välistä vuorovaikutusta voidaan edistää ammattityönä sekä koulutuksen, kehittämisen ja tutkimuksen keinoin, on kyseessä meille kaikille perin tuttu ilmiö. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen voisi yksinkertaisimmillaan sanoa vaativan meiltä vain uteliaan lapsen asennetta toisia ihmisiä ja elämää kohtaan elämänkulun kaikissa vaiheissa. Tästä ajatuksesta kiitän tuntematonta rouvaa, joka pysähtyi ihastelemaan mukana menossa keikkunutta pikkutyttäni Tampereen HyväIkä –messuilla syyskuussa 2012. Erityiskiitokset myös Raija Leinoselle Perhehoitoliittoon sekä kaikille tutkimukseen osallistuneille ikäihmisten perhehoidon kehittäjille ja koordinaattoreille. Lämpimät ajatukset myös Teille muille, joilta olen saanut apua ja kannustusta opinnäytetyöprosessin aikana.

LÄHTEET

Arnkil, R. 2006. Tulevaisuusdialogi ja dialogin tulevaisuus. Aikuiskasvatuksen tutkimusseura & Kansanvalistusseura. Aikuiskasvatus 2/2006, 1–11.

Arnkil, R. 2006. Hyvien käytäntöjen levittäminen EU:n kehittämisstrategiana. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) Kehittämistyön risteyksiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy., 57–72.

Autio T., Heikkilä M., Tuominen A. & Äijö, L. 2011. Polkan askeleet Kanta-Hämeen kunnissa, POLKKA -hankkeen 2009-2011 loppuraportti. Hämeenlinna. Tulostettu 16.3.2012. www.ikakaste.fi/tietopankki/doc_download/314-polkka-hankkeen-loppuraportti.

Elämäntietä ja ikäpolvet –hanke. Luettu 17.10.2012. <http://www.ikapolvet.fi>.

Eriksson, I. 2010. Sukupolvivastuu ja syyllisyys - diskursseja aikuisten lasten huolenpidosta vanhemmistaan. Aikuiskasvatuksen tutkimusseura & Kansanvalistusseura. Aikuiskasvatus 1/2010, 4–13.

European Commission, The Social Protection Committee 2010. A Voluntary European Quality Framework for Social Services. European Commission. Luettu 16.10.2012. <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?policyArea=&type=46&country=0&year=2010&advSearchKey=framework&mode=advancedSubmit&langId=en>

Haarakangas, K. 2011. Voimistava läsnäolo, mielen tiet lapsuudesta vanhuuteen. Juva: Bookwell oy.

Hirsijärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hyyppä, M. T. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Juhila, K. 2008. Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy., 82–108.

Jyrkämä, J. 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 195–217.

Karisto, A., Nummela, O., Kontinen, R., Haapola, I., Valve, R., Uutela, A. & Heikkilä, K. 2003. Ikääntyvä Päijät-Häme – Kuntien hyvinvointiraportti. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Lahti: Markprint.

Karjalainen, P. 2006. Prosesseja, vaikuttavuutta ja muutosmekanismeja. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) Kehittämistyön risteyksiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy., 197–214.

Ketola, J. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen - perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Juva: PS-kustannus, 15–26.

Kirjonen, J. 2006. Kehittäminen asiantuntijatyönä. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) Kehittämistyön risteyskiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy., 117–133.

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.

Korkiamäki, R. & Nylund, M. & Rautakari, S. & Roivainen, I. 2008. Yhteisösoseaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Roivainen, I. & Nylund, M. & Korkiamäki, R. & Raitakari, S. (toim.) Yhteisöt ja soseaalityö, kansalaisen vai asiakkaan asialla. Juva: PS-Kustannus, 9–20.

Koskinen, S. 2007. Ikäihmisten asema Suomessa ja ikääntymisen käsityksiä. Teoksessa Tulva, T., Uusitalo, I. & Harra, K. (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Tallinnan yliopiston soseaalityön laitoksen julkaisuja: OKKA-säätiö, 18–49.

Kurki, L. 2006. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy: Juvenes Print.

Kurki, L. 2008. Innostava vanhuus. Tampere: Juvenes Print Oy.

Kuronen, M. 2004. Valtaistumista vai voimavaraistumista, feministisiä näkökulmia empowermentiin soseaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Kuronen, M. & Granfelt, R. & Nyqvist, L. & Petrelius, P. (toim.) Sukupuoli ja soseaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 277–296.

Kuukkanen, M. Kehittämispäällikkö. 2012. Oma koti kullaa kallis? Perhehoito vanhuksille. MTV3: Studio55. Katsottu 21.5.2012. <http://www.katsomo.fi/?progId=123424>

Kuukkanen, M., Ilmarinen, K. & Leinonen, R. 2012. Läheisyyttä lääkkeeksi – yhteisöllisyys iäkkäiden perhehoidossa. Teoksessa Kattilakoski, M., Kilpeläinen, A. & Peltomäki, P. (toim.) Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluita maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print, 172–181.

Laki perhehoitajalain muuttamisesta 8.4.2011/317.

Leinonen, R. Projektityöntekijä 2012. Perhehoito hoivaa ja huolenpitoa ikäihmisille. Puheenvuoro. Perhehoito ikäihmisten hoivan muotona –seminaari 16.5.2012. Väli-Suomen Ikäkaste II -hankkeen Tampereen PEKKA-hanke, Perhehoitoliitto ry. ja Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos Oy. Tampere.

Maa- ja kotitalousnaisten keskus 2012. Perhehoito, apu vanhuksille ja mahdollisuus maaseudulle, tulokset vanhusten perhehoitajien haastatteluista. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Luettu 25.8.2012. https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/MKN_SIVUSTO/14_YRITYYS/12_HANKETOIMINTA/VanhustenPerhehoito/Haastattelututkimus

Moilanen, J. 2005. Lapset ja aikuiset kumppaneina – Sukupolvet verkoksi hanke 2002-2004. Loppuraportti. Keski-Suomen Osaamiskeskus. Luettu 14.5.2012. <http://www.koskeverkko.fi/public/default.aspx?nodeid=31951&culture=fi-FI&contentlan=1>.

- Moilanen, J. & Rajalin, M. & Tammelin, M. 2009. Kouluttajan opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaan .Esimerkkinä Aikuisystävätoiminta. Keski-Suomen Osaamiskeskus. Luettu 14.5.2012.
<http://www.koskeverkko.fi/public/default.aspx?contentid=15441>
- Payne, M. 2005. Modern social work theory. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.
- Perhehoitolaki 3.4.1992/312.
- Perhehoitoliitto ry. Luettu 18.3.2012. <http://www.perhehoitoliitto.fi>.
- Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy., 11–31.
- Pohjola, A. 2012. Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa Pohjola, A. & Kemppainen, T. & Väyrynen, S. (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Tampere: Juvenes Print, 9–15.
- Raunio, K. 2011. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Roivainen, I. 2008. Yhteisölähtöisen työtteen paikka aikuissosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy., 253–281.
- Sainio, E. 2005. Ikääntyvien tulevaisuuden näkymiä. Teoksessa Kankare, H. & Lintula, H. (toim.) Vanhuksen äänen kuuleminen. Helsinki: Tammi, 156–174.
- Sarvimäki, A. & Heimonen, S. 2010. Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palveluiden nykytila. Teoksessa Sarvimäki, A., Heimonen, S. & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 14–32.
- Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. & Hoikkala, S. 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin yliopisto: Palmenia-kustannus.
- Seppänen-Järvelä, R. 2006. Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin, kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V. (toim.) Kehittämistyön risteysiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy., 17–33.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto. Luettu 30.10.2012. <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>.
- Social Care Institute for Excellence (SCIE). Luettu 18.10.2012. <http://www.scie.org.uk>.
- Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.
- Sosiaaliportti. Luettu 25.8.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö & Suomen kuntaliitto. 2008. Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja. 2008:3. Luettu 1.4.2012
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3672.pdf&title=Ikäihmisten_palvelujen_laatusuositus_fi.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2011. Aina on oikea ikä! Aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden eurooppalainen teemavuosi 2012 Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. Luettu 1.4.2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3320152&name=DLFE-17206.pdf.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Ohjausryhmän muistio, Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2012: 12. Luettu 25.8.2012
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5065240&name=DLFE-19627.pdf

SOTKANet. Tilasto- ja indikaattoripankki 2005-2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 3.11.2012. <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste ISSN=1798-5137.2012. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 5.11.2012.
http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_tie_001_fi.html.

Suomi, A. 2003. Sukupolvi- ja perhetyö. Teoksessa Marin, M. & Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Juva: PS-kustannus, 179–186.

The UK network for small community services (SharedLivesPlus). Luettu 18.10.2012. <http://www.sharedlivesplus.org.uk/en/services/shared-lives>.

Tiilikainen, P. 2011. Yksinäisyys teorioiden valossa. Teoksessa Heiskanen, T. & Saaris-
to, L. (toim.) Kaiken keskellä yksin. Juva: Bookwell Oy, 59–76.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansa-
print Oy

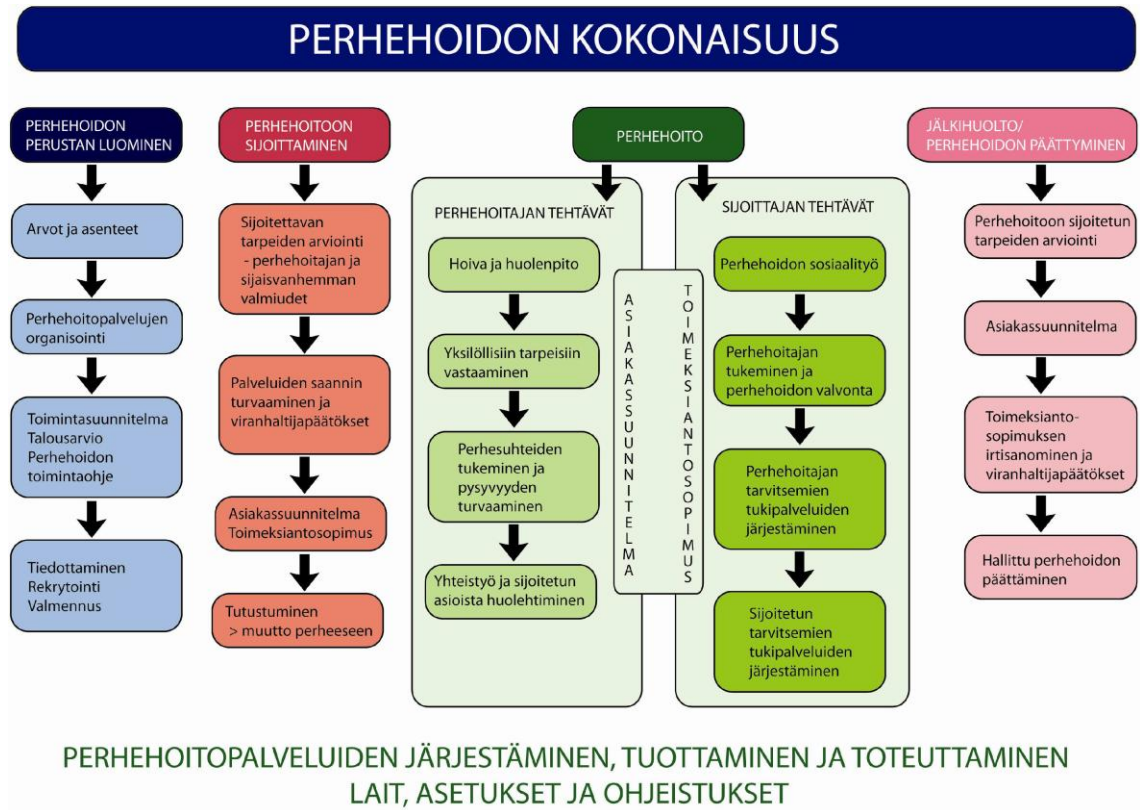
United Nations Population Fund UNFPA & Helpage International 2012. Ageing in the
Twenty-First Century, A Celebration and A Challenge. United Nations Population Fund
(UNFPA). Luettu 16.10.2012. <http://www.helpage.org/resources/ageing-in-the-21st-century-a-celebration-and-a-challenge>.

Uotinen, V. & Suutama, T. & Raitanen, T. 2004. Persoonallisuuspsykologian näkö-
kulmia ikääntymiseen. Teoksessa Raitanen, T. & Hänninen, T. & Pajunen, H. & Suuta-
ma, T. (toim.) Geropsykologia, vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Porvoo: WS
Bookwell Oy, 115–116.

Virtanen, P. & Suoheimo, M. & Lamminmäki, S. & Ahonen P. & Suokas, M. 2011.
Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseen. Tekesin kat-
saus 281/2011. Tulostettu 25.11.2011.
<http://www.tekes.fi/ohjelmat/sosiaalijaterveyspalvelut/Aineistot>.

LIITTEET

Liite 1. Ikäihmisten perhehoidon kokonaisuus

(Perhehoitoliitto ry. 2012.)

Liite 2. Saatekirje ja pyyntö haastatteluun osallistumisesta

Hei,

Olen sosionomi-aikuisopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta, ja olen tekemässä opinnäytetyötäni Perhehoitoliitolle sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta sekä sen mahdollisuuksista ikäihmisten perhehoidon ja laajemminkin vanhuspalveluiden kehittämistyössä. Kyseessä on kehittävä ja mahdollisuuksia kartoittava tutkimus, joten aiempaa kokemusta aiheesta ei välttämättä tarvita.

Tutkimustani varten haluaisin haastatella perhehoidon kehittäjiä ja koordinaattoreita sekä vastuuhenkilöitä. Sain yhteystietosi Perhehoitoliiton Tunne perhehoito –hankkeen työntekijältä, Raija Leinoselta, ja kysyisin, olisiko Sinulla mahdollisuutta osallistua tutkimukseeni yhtenä haastateltavana?

Kyseessä on n. 45min teemahaastattelu, jonka nauhoittaisin. Keräämäni aineiston käsittelen täysin luottamuksellisesti siten, ettei yksittäisiä vastaajia voida siitä tunnistaa. Työni on tarkoitus valmistua marraskuussa, Haastattelun toteuttaisin Sinulle parhaiten sopivana ajankohtana syyskuussa.

Kerron mielelläni lisää, ja toivottavasti haastattelu onnistuu!

Sirpa Mäkinen
puhelinnumero

Liite 3. Saatekirje ja pyyntö kyselyyn vastaamisesta

Hei,

Olen sosionomi-aikuisopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta, ja olen tekemässä opinnäytetyötäni Perhehoitoliitolle sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta sekä sen mahdollisuuksista ikäihmisten perhehoidon ja laajemminkin vanhuspalveluiden kehittämistyössä. Kyseessä on kehittävä ja mahdollisuuksia kartoittava tutkimus, joten aiempaa kokemusta aiheesta ei välttämättä tarvita.

Tutkimustani varten haastattelen perhehoidon kehittäjiä ja koordinaattoreita. Lisäksi kerään aineistoa sähköisesti oheisesta linkistä avautuvan E-lomakkeen avulla. Sain yhteystietosi Perhehoitoliiton Tunne perhehoito –hankkeen työntekijältä, Raija Leinoselta, ja toivon, että Sinulla olisi aikaa ja mahdollisuus vastata kyselyyni perjantaihin 5.10.2012 mennessä. Vastaamaan pääset tästä:

<https://lomake.tamk.fi/v3/lomakkeet/13681/lomake.html>

Kyselyyn vastaaminen vie aikaa n. 20 min, mutta voit tarvittaessa keskeyttää sen ja palata vastaamaan siihen myöhemmin. Keräämäni aineiston käsittelen täysin luottamuksellisesti siten, ettei yksittäisiä vastaajia voida tunnistaa. Opinnäytetyöni on tarkoitus valmistua marraskuussa 2012, jonka jälkeen sitä voi tiedustella Perhehoitoliitosta tai suoraan minulta.

Kerron mielelläni lisää tutkimuksestani, ja vastaan tarvittaessa lomakkeen täyttöä koskeviin kysymyksiin!

Sirpa Mäkinen

puhelinnumero

Liite 4. Esimerkki tutkimusluvasta

Sirpa Mäkinen osoite osoite	Tutkimuslupa-anomus/päätös pvm
Organisaation nimi osoite osoite	
TUTKIMUSLUPA	<p>Pyydän tutkimuslupaa ”Sukupuolvien välinen vuorovaikutus ikäihmisten perhehoidossa” (työnimi) – opinnäytetyötutkimukseeni, ja _____ haastatteluun.</p> <p>Olen sosionomi-aikuisopiskelijana Tampereen ammattikorkeakoulussa, jossa työni ohjaajana toimii _____ (puhelin, etunimi.sukunimi@tamk.fi). Tutkimus on suunniteltu ja toteutetaan yhteistyössä valtakunnallisen Perhehoitoliitto ry:n Tunne perhehoito –hankkeen kanssa. Perhehoitoliitto ry:n edustajat ovat tarkastaneet ja hyväksyneet alkuperäisen tutkimussuunnitelmani keväällä 2012.</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena on nostaa esille näkökulmia sukupuolvien väliseen vuorovaikutukseen ja sen hyödyntämiseen ikäihmisten perhehoidossa sekä laajemmin tulevaisuuden vanhuspalveluiden kehitystyössä. Kyseessä on pääosin laadullinen tutkimus, jonka aineiston kerään haastattelemalla ikäihmisten perhehoidon kehittäjiä ja vastuuhenkilöitä. Lisäksi sähköistä aineistonkeruuta.</p> <p>Kyseessä on n. 45min teemahaastattelu, jonka nauhoitan. Keräämäni aineiston käsittelen täysin luottamuksellisesti siten, ettei yksittäisiä vastaajia voida siitä tunnistaa. Alkuperäinen tutkimusaineisto on vain omassa käytössäni, ja se hävitetään marraskuussa 2012 opinnäytetyöni valmistuttua.</p> <p>Kerron mielelläni lisää tutkimuksestani, ja toimitan tarvittaessa lisätietoa siihen liittyvistä yksityiskohdista.</p> <p>Terveisin</p> <p>Sirpa Mäkinen puh.</p> <p>Hyväksytty / Hylätty __/__/2012</p> <hr/>

Liite 5. Haastatteluteemat ja Elomake -kysymykset

TAUSTATIETOJA

Toimialue

Työnantaja

Tehtävänimeke

Kokemus ikäihmisten perhehoidon parissa

SUKUPOLVIEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS NYT JA TULEVAISUUDESSA

Mitä sukupolvien välinen vuorovaikutus on? Kirjaa kolme ensimmäisenä mieleesi tulevaa asiaa tai esimerkkitulannetta.

Millaista lisäarvoa sukupolvien välinen vuorovaikutus voisi mielestäsi antaa tulevaisuuden vanhuspalveluihin ja ikäihmisten perhehoitoon?

Millaisia haasteita tai ongelmia sukupolvien välinen vuorovaikutus voisi mielestäsi tuoda tulevaisuuden vanhuspalveluihin ja ikäihmisten perhehoitoon?

SUKUPOLVET JA IKÄIHMISTEN PERHEHOITO

Näkyykö sukupolvien välinen vuorovaikutus ikäihmisten perhehoidossa oman työsi kautta tarkasteltuna?

Jos vastasit KYLLÄ, kerrothan käytännön esimerkkejä sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta

Jos vastasit EI, niin tulisiko sukupolvien välistä vuorovaikutusta hyödyntää enemmän ja millä tavalla?

KEHITTÄMISAJATUKSIA

Miten sukupolvien välistä vuorovaikutusta voisi mielestäsi edistää

- a) omassa työssäsi
- b) ikäihmisten perhehoidon arjessa
- c) laajemmin vanhuspalveluissa

Liite 6. Tutkimuksen analyysitaulukot

1(3)

TYÖORIENTAATIO (vastaa kysymykseen, miten tehdään)

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
*asiakas-hoitaja-omaiset -suhde *hoitajan oma suhde historiaansa *työntekijän oma perhe ja lapset mukana hoitotyössä	KOKONAISVALTAISUUS	VOIMAUTTAVA PERHE
*eri sukupolvien tapojen arvostaminen *eri sukupolvien vahvuuksien tunnustaminen *elämäkokemuksen ja hiljaisen tiedon jakaminen *kokemus omasta merkityksellisyydestä	VOIMAVARAKESKEISYYS	
*ihminen nähdään ihmisenä *erilaisten näkemysten huomiointi *tarpeiden ja tottumusten kunnioittaminen *osallistumisen vapaaehtoisuus	YKSILÖLLISYYS	
*luontevaa kanssakäymistä *pysyvyys ihmissuhteissa *elämisen tuntua ja ääniä *jännitteettömyys *kiireettömyys	KODINOMAISUUS	
*hyvinvointia mielen virkistymisestä *oikeus riittävään huomioon *yhteisön motivoiva merkitys *vastuullisuuteen tottuminen	TAVOITTEELLISUUS	

TYÖKÄYTÄNTÖ (vastaa kysymykseen, mitä tehdään)

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
<ul style="list-style-type: none"> *omaiset pohtivat ikääntyneen tilannetta *tutustumis- ja kotikäynnit *omaiset mukana perhekotiyhteisössä *varamummuna tai -pappana oleminen 	OMAISTEN SITOUTTAMINEN	TOIMIVA YHTEISÖLLISYYS
<ul style="list-style-type: none"> *päivittäisiä kohtaamisia *arkiasioiden tekemistä yhdessä *alueellista lähitoimintaa *yhteistä kerhotoimintaa 	RYHMÄPROSESSIEN OHJAAMINEN	
<ul style="list-style-type: none"> *tapahtumat ja esiintymiset *nuoret ja vanhat toistensa opettajina *TET-jaksojen hyödyntäminen *nuorten talkooapu *yhteiset ruokailuhetket 	PÄIVÄKOTI- JA KOULUYHTEYDET	
<ul style="list-style-type: none"> *joustavat yhteistyörakenteet *säännölliset kohtaamiset *jaetut arvot ja periaatteet *ulkopuolisten tahojen aloitteellisuus 	MONIAMMATILLINEN VERKOSTOTYÖ	
<ul style="list-style-type: none"> *oleskelu yhteisessä pihapiirissä *samoissa tiloissa harrastaminen *muunneltavat tilat *yhteiset tilat eri sukupolvien sote -palveluille 	FYYSISTEN PUITTEIDEN LUOMINEN	

KEHITTÄMISTOIMINTA (kuvaa keinoja muutosten aikaansaamiseksi)

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
<ul style="list-style-type: none"> *ikäihmisten huomiointi käyttäjänäkökulmasta *samaistuminen ikäihmisen asemaan *ikäihmisten irrallisuus yhteiskunnasta ja valtakulttuurista *kokemustiedon tallentaminen tärkeää 	VANHUSKESKEISEN TIEDON TUOTTAMINEN	VAIKUTTAVA KEHITTÄMINEN
<ul style="list-style-type: none"> *ikäihmisiin liittyvien pelkojen vähentäminen *nuorten rekrytointi vanhustyöhön *eri koulutusojen opetussuunnitelmiin vaikuttaminen *ammattillisen koulutuksen sisällyttäminen eläväksi 	VANHUSTYÖHÖN INNOSTAMINEN	
<ul style="list-style-type: none"> *yksi palveluvaihtoehto *suunnitelmallinen kehitystyö *tietoisuuden lisääminen *yksi mahdollinen uravalinta 	IKÄIHMISTEN PERHEHOIDON JUURUTTAMINEN	
<ul style="list-style-type: none"> *järjestötoiminta perustasolle *esimiesten sitouttaminen *suunnittelun läpileikkaava periaate *arvokeskustelua, mutta myös päätöksiä *huomioitava laki- ja palvelurakennemuutoksissa *määrärahoja tarvitaan 	VALTION JA KUNTIEN VASTUU	